

Vol 41
Nru 207
Jannar - Marzu 2020

LART

Imqaddsa

RIVISTA BIBLIKA

L-ART IMQADDSA

Rivista Biblika
li tohroġ kull tliet xhur
mill-Kummissarjat tal-Art
Imqadssa tal-Provincja
Frangiskana Maltija

EDITUR:

P. Twanny Chircop OFM
Kummissarju
tal-Art Imqadssa

BORD EDITORJAL:

P. Marcello Ghirlando OFM
P. Noel Muscat OFM
Mr. Louis Casha

DISTRIBUZZJONI:

Fra. Lorrie Zerafa OFM

ABBONAMENT:

€10 fis-sena
€15 jew aktar Sostenitur

Kummissarjat
tal-Art Imqadssa
8, Triq Santa Luċija,
Valletta, VLT 1213
Malta.
Tel: 2124 2254

DISINN U STAMPAR:

Best Print Co. Ltd

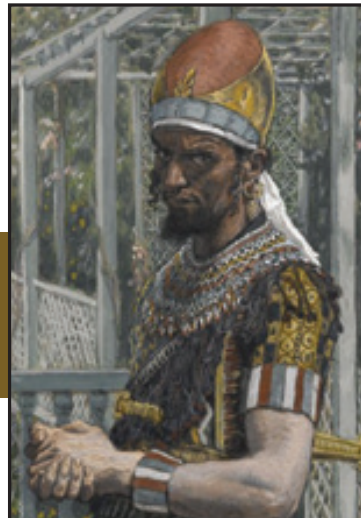
Il-Materjal kollu li jidher
f'din ir-Rivista
huwa Copyright ©
tal-Kummissarjat tal-Art
Imqadssa u l-Edizzjoni
TAU, 2019

comalt@ofm.org.mt
www.ofm.org.mt

Qoxra Quddiem:

*Il-Minaret Musulman fil-
fdalijiet Kruċjati tal-Knisja ta'
S. Ġwann*

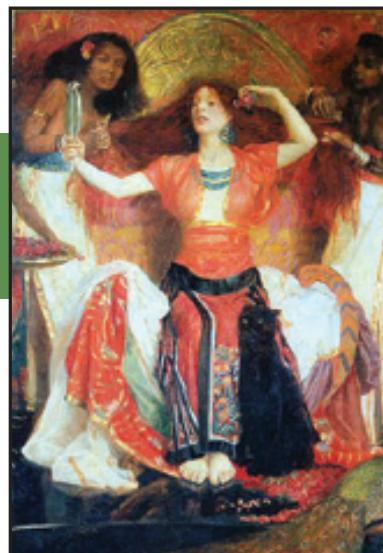
Werrej

6

16

21

26

- 6 Il-Qabar u l-Knejjes ta' San Ġwann Battista f'Sebaste
-
- 16 Il-Beatitudnijiet fl-Evangelji ta' San Matthew u San Luqa
-
- 21 Il-Missjoni Iebsa tal-Profeta Elija. (1)
-
- 26 Il-Gvernaturi Rumani fil-Palestina
-
- 33 Il-Qdusija fil-Ktieb tal-Apokalissi
-
- 42 Il-Liwjatan

33

FRUNTIERI

DEJEM

JINBIDLU

Fit-28 ta' Jannar 2020 il-President tal-iStati Uniti, Donald Trump, deher flimkien mal-Prim Ministru ta' Israel, Benjamin Netanyahu, u ħabbar il-pjan tiegħu għal paċi deġġiema bejn l-Israeljani u l-Palestinjani, bl-isem "Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People." Dan il-pjan, magħmul biss bejn l-Amerikani u l-Israeljani, b'esklużjoni tal-Palestinjani, li rtiraw minn kull negozjati minħabba l-fatt li Trump irrikonoxxa lil Ġerusalemm bħala kapitali ta' Israel, ħoloq mappa ġdida li fiha suppost li l-Palestinjani se jkollhom territorju li jistgħu jsejnhulu Stat sovrani.

Il-konflitt bejn Israel u l-Palestinjani ilu sejjer għal dawn l-aħħar 72 sena, u b'mod partikulari mill-1967, meta Israel okkupa x-Xatt tal-Punent u l-iStrixxa ta' Gaza. Minn dak iż-żmien Israel beda proċess sistematiku ta' bini ta' insedjamenti li illum saru bliet kbar proprju fit-territorju okkapat, f'nofs l-irhula Palestinjani. Dan wassal għal mumentu ta' tensjoni u vjolenza, l-aktar waqt it-tieni intifada fl-2000-2002, li wasslet biex Israel jibni ħajt ta' sigurtà madwar it-territorji Palestinjani, li qata' l-kuntatt bejn irhula u bliet Palestinjani u ġab ix-Xatt tal-Punent jidher qisu "jigsaw puzzle", bi rqajja ta' art li kienu ingħataw lill-Awtorità

...editorjal
L-iStat tal-Palestina
kif ġie ippanat minn
Donald Trump

Palestinjana wara l-Oslo Accord tal-20 ta' Awwissu 1993 bejn il-Prim Ministru Israeljan Yitzhak Rabin u l-mexxej Palestinjan Yasser Arafat, bl-għajnuna tal-President Amerikan Bill Clinton.

Is-sitwazzjoni matul dawn l-aħħar snin waslet għal waħda kritika, li fiha Israel kompli jibni l-insedjamenti minkejja l-kundanna tal-Ġnus Magħquda li tqis li dawn il-bliet huma illegali. Illum il-ġurnata 'il fuq minn sitt mit elf Israeljan joqogħdu fil-bliet li inbnew f'territorju Palestinjan, l-aktar madwar Ġerusalem u Betlehem, imma wkoll fuq l-għoljiet tas-Samarija.

L-aħħar daqqa ta' harta lill-proċess ta' paċi bejn Israel u l-Palestinjani kienet ir-rikonoxximent ta' Ġerusalem bhala kapitali ta' Israel, b'eskluzjoni tar-rieda tal-Palestinjani li Ġerusalem tal-lvant tkun rikonoxxuta bhala l-belt kapitali tal-Palestina. Dan l-att li ħarrax il-pożizzjonijiet sar mill-President Amerikan Donald Trump fis-6 ta' Diċembru 2017. Minn dak il-mument l-iStati Uniti mexxew l-ambaxxata minn Tel Aviv għal Ġerusalem, u l-Palestinjani ddikjaraw li ma ridux jirrikonoxxu iżjed lill-iStati Uniti bhala qawwa politika li tagħmel medjazzjoni bejnhom u bejn l-Israeljani.

F'kelma oħra, l-azzjoni ta' Trump u Netanyahu ma hi xejn aktar ħlief pjan impost fuq il-Palestinjani mingħajr l-ebda kura tal-aspirazzjonijiet tagħhom. Fil-fatt, Netanyahu diġà ddikjara li, bhala riżultat tal-mappa ġdida li issa ġiet ipprezentata, Israel se jkollu d-dritt li jagħmel "annexation" tat-territorju kollu tal-Wied tax-Xmara Ġordan, b'tali mod li l-Palestina se tkun kollha kemm hi ċirkondata minn Israel u ma hemm l-ebda żblokk naturali għall-Palestinjani biex jaqsmu għall-Ġordanja. Fuq kollox Israel se jiddikjara wkoll li l-insedjamenti kbar tax-Xatt tal-Punent (eż. Ma'ale Adumim, Gilo, Homat Shmuel,

Gush Etzion, Ariel, u bosta bliet oħrajn) issa huma parti mit-territorju nazzjonali Israeljan, anke jekk mibnijin fuq art li l-Palestinjani jqisuha tagħhom.

X'se jifdlilhom il-Palestinjani? Fil-prattika l-Palestinjani se jibqgħu kkoncentrati fl-irqajja' ta' artijiet li huma "enclaves" imdawrin minn insedjamenti Israeljani. Dawn jinkludu l-bliet ta' Hebron, Betleħem, Ramallah, Nablus, Jenin, Ġeriko, Tulkarem u Qalqilya, immexxijin mill-Awtorità Palestinjana, flimkien mal-iStrixxa ta' Gaza (li Israel irtira minnha fl-2015) u fejn hemm gvern immexxi mill-moviment Hamas, li hu meqjus bħala organizzazzjoni terroristika. Hemmhekk l-attakki ma jonqsux, kemm minn terroristi Palestinjani li jisparaw missili fuq bliet Israeljani fil-qrib, kif ukoll mill-forzi Israeljani li jirrispondu bil-bumbardamenti li wasslu anke għal mumententi ta' gwerra bħall-"Operation Defensive Shield" tal-2014.

Harsa lejn il-mappa ta' Israel u l-Palestina turi fruntieri dejjem jinbidlu, imma li fil-fatt

ikomplu jikkumplikaw is-sitwazzjoni politika. Għalkemm Israel jidher li jagħmel xi konċessjonijiet lill-Palestinjani, dawn jinkludu l-holqien ta' mina ta' madwar 40 kilometru li suppost li tgħaqqad ix-Xatt tal-Punent ma' Gaza, bl-iskop li l-Palestinjani ma jgħaddux minn territorju Israeljan imma jivvjaġġaw taħt l-art. Tinkludi wkoll xi rqajja' ta' art li Israel lest li jagħti lill-Palestinjani fid-deżert, qrib il-fruntiera mal-Eġittu, li suppost li jsiru żoni industrijali.

Min-naħa tagħhom il-Palestinjani rrifjutaw din l-offerta, għaliex huma ma ġewx ikkonsultati bl-ebda mod, imma hu biss ftehim magħmul bejn Trump u Netanyahu, u jidher li jiddefendi l-interessi Israeljani, anke jekk Trump insista li l-Palestinjani issa se jkollhom Stat għalihom, basta jirrispettaw is-sigurtà ta' Israel. Imma dan ifisser li l-ħajt tas-sigurtà u ċ-"check-points" militari se jibqgħu kollha hemm, anzi li issa l-firda se tkun drastika. Fil-fatt, il-pjan ma hu xejn aktar hlief l-implimentazzjoni uffiċjali ta' sitwazzjoni li diġà tezisti, billi Israel diġà jikkontrolla ż-żoni kollha li issa jrid jieħu għalih b'mod uffiċjali.

Jidher ċar li din il-qagħda ta' incertezza hi frott ta' incertezza politika kemm f'Israel kif ukoll fil-Palestina. L-Israeljani ilhom sena sħiħa bla gvern stabbli, u kellhom jagħmlu tliet elezzjonijiet f'sena, li l-ewwel tnejn minnhom kienu inkonklusivi. Netanyahu baqa' jiggverna sempliċement għax ma kienx hemm alternattiva. U l-istess gara fil-Palestina, fejn Mahmoud Abbas ilu President għal diversi snin mingħajr possibiltà li jsiru elezzjonijiet minhabba l-firdiet interni.

Forsi qatt ma kien hemm żmien li fih il-prospettiva ta' paċi fl-Art Imqadda kienet daqshekk fil-bogħod. Dan minkejja l-progress ekonomiku li jidher ċar fil-każ ta' Israel, fejn is-sena li għaddiet ġew 4.5 miljuni ta' turisti, u li jinħass ukoll f'ċerti bliet Palestinjani bħal Betleħem. Imma taħt il-wiċċ sabiħ li jidher hemm moħbija tensjoni u problemi kbar, li ftit hemm rieda tajba li jiġu solvuti.

IL-QABAR U L-KNEJJES TA' SAN ĠWANN BATTISTA F'SEBASTE

Noel Muscat ofm

Tradott u adattat mill-volum ta' Denys Pringle,
The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem: A Corpus,
Volume 2, L-Z,
Cambridge University Press, 1998, 283-301.

Ir-raħal ta' Sebaste (Sebasiya) jinsab xi 10 kilometri fuq il-majjistral ta' Nablus, fix-xaqliba tal-lvant tat-triq prinċipali li titla' lejn it-tramuntana mill-gholjiet tas-Samarija lejn Jenin u l-Galilija, u ffit bogħod mit-triq li mill-wied tax-xmara Ġordan tieħu lejn il-punent lejn il-kosta tal-Mediterran. Ir-raħal tal-lum, li l-Għarab isejhulu Sebasiya, jokkupa l-ġnub ta' għolja li fuqha jinsabu l-fdalijiet tal-belt antika ta' Samarija, li kienet kapitali tas-saltna ta' Israel mit-876 sas-721 q.K. Madwar is-sena 25 q.K. Erodi l-Kbir bena belt ġdida fuq dan il-post, u taha l-isem ta' Sebaste, għall-Imperatur Awgustus (Sebastos). Din il-belt tgholliet għal grad ta' *colonia* Rumana minn Settimio Severo madwar is-sena 196 w.K. Fis-seklu 4 l-belt kienet biss raħal żgħir, imma baqgħet dejjem abitata sal-ġurnata tal-lum. Il-belt Rumana kienet imdawra b'sur tal-ġebel li għadu jidher minnu l-fdalijiet ta' torrijiet tondi. Is-sit arkeologiku jkopri arja ta' madwar 64 ettaru. L-iskavi li saru fl-1908-10 u fl-1931-35 kixfu fuq il-quċċata tal-għolja l-pedestall tat-tempju li Erodi bena lil Awgustus. Taħt din il-quċċata tinfirex akropoli kbira ta' żminijiet Israeliti u Ellenisti. Lejn il-lvant kien hemm il-*forum* tal-belt Rumana, filwaqt li lejn it-tramuntana jidhru l-fdalijiet tat-teatru, it-tempju ta' Korte

(Persephone) u l-istadju. Għad hemm fdalijiet ta' triq bil-kolonna li twassal mid-daħla tal-punent sar-raħal attwali li jinsab fuq ix-xaqliba tal-lvant.

Hawnhekk ma aħniex sejr inieqfu fuq l-istorja tas-saltna ta' Israel u fuq il-fdalijiet arkeologiki interessanti li jmorru lura għal żmien is-sultan Omri (886-875 q.K.) u Ibnu Ahab (875-853 q.K.), li fi żmien deher il-profeta Elija (1 Slat 16,23 - 22,40). Sejr inieqfu fuq l-istorja tas-saltna ta' Israel u fuq il-fdalijiet arkeologiki interessanti li jmorru lura għal żmien is-sultan Omri (886-875 q.K.) u Ibnu Ahab (875-853 q.K.), li fi żmien deher il-profeta Elija (1 Slat 16,23 - 22,40). Sejr inieqfu fuq l-istorja tas-saltna ta' Israel u fuq il-fdalijiet arkeologiki interessanti li jmorru lura għal żmien is-sultan Omri (886-875 q.K.) u Ibnu Ahab (875-853 q.K.), li fi żmien deher il-profeta Elija (1 Slat 16,23 - 22,40).

Il-Kattidral ta' San Ġwann Battista f'Sebaste

Il-Kristjaneżimu wasal fil-belt ta' Samarija permezz tal-hidma tad-djaknu Filippu, wieħed mis-seba' djakni istitwiti mill-appostli. Ir-rakkont insibuh fl-Atti tal-Appostli 8,5-8: "Filippu nizel

f'belt tas-Samarija u xandar lil Kristu lin-nies tagħha. Il-folol tan-nies b'fehma waħda kienu joqogħdu attenti għal dak li kien jghidilhom Filippu, meta kienu jisimghuh u jaraw il-mirakli li kien jagħmel. Kien hemm nies maħkuma mill-ispirti ħżiena, u dawn b'għajjat kbiri kienu joħorġu minn ħafna minnhom; u ħafna nies oħrajn, mifluga jew zopop, kienu jitfejqu. U kien hemm ferħ kbir f'dik il-belt."

L-istoriku Lhudi Josephus Flavius (*Antiquitates Judaicae*, 5,2) jikteb li San Ġwann Battista gie maqtl minn Erodi Antipas fil-fortizza ta' Machærus, jew Makeronte, fuq ix-xaqliba tal-lvant tal-Baħar il-Mejjet, fil-Ġordanja (cfr. Mt 14,1-12; Mk 6,17-29; Lq 3,19-20; 9,7-9). Fis-sekli li ġew wara nibtet it-tradizzjoni li l-fdalijiet tal-Prekursor, li kienu ġabruhom id-dixxipli ta' Ġwanni, ġew midfuna f'Sebaste fejn kienu diġà midfuna l-profeti Elizew u Abdija (imma dan tal-aħħar

Sebaste, il-Kattidral Kruċjat ta' S. Ġwann

gie konfuż ma' Ghobadija, li kien jiehu ħsieb il-palazz tas-sultan Ahab f'1 Slat 18,3). Nibtet ukoll it-tradizzjoni li Sebaste kien il-post li fih gie maqtul Ġwanni l-Battista. Fl-ewwel sekli, id-dixxipli ta' San Ġwann Battista kienu prezenti f'ħafna partijiet tas-Samarija.

Il-kult lejn San Ġwann il-Battista kien diġà jeżisti f'Sebaste fis-snin 361-362, fi żmien il-persekuzzjoni tal-Imperatur Ġuljanu l-Apostata, għax nafu li f'dawk is-snin il-fdalijiet tal-Prekursur, flimkien ma' dawk ta' Elizew u Abdija, inqalghu mill-oqbra u ġew maħruqa, imma li l-irmied tagħhom ingabar minn xi rħieb li kienu ġew minn Ġerusalem.

Il-qabar tal-Battista gie lokalizzat għall-ewwel darba f'Sebaste minn Rufino ta' Aquileia, li kien jgħix Ġerusalem fuq l-Għolja taż-Żebbuġ, u li jagħtina deskrizzjoni tar-reazzjoni pagana kontra l-Insara fis-snin 361-362, taħt l-Imperatur Ġuljanu l-Apostata, meta l-fdalijiet ta' San Ġwann Battista nħargu mill-qabar u ġew maħruqa, u mbagħad l-irmied gie mferrex mal-erbat irjeh. Imma xi wħud mill-fdalijiet ingabru minn irħieb tal-monasteru tad-Djaknu Filippu f'Ġerusalem: "Fi żmien l-Imperatur Ġustinjanu [...] f'Sebaste, belt tal-Palestina, il-pagani nvadew il-qabar ta'

Ġwanni l-Battista: l-ewwel ma għamli kien li xerrdu l-għadam tiegħu, imma mbagħad reġgħu ġabruhom biex jaħarquhom; huma ħalltu l-irmied imqaddes mat-trab u ferrxuh mal-kampanja u l-irħula ta' madwar. Imma bir-rieda ta' Alla waslu xi rħieb mill-monasteru ta' Filippu f'Ġerusalem. Huma tħalltu ma' dawk li kienu qed jiġbru l-għadam biex jaħarquhom, u b'attenzjoni u devozzjoni qaddisa huma ġabru, kif setgħu, dawk il-fdalijiet u telqu bil-moħbi u ħadu r-relikwi meqjuma lill-missier imqaddes Filippu" (*Historia Ecclesiastica* VII,4).

Fis-sena 384 il-pellegrina Egeria żaret l-oqbra u l-knisja ta' Sebaste. L-istess għamlet Paula, id-dixxipli ta' San Ġilormu, fis-sena 404.

F'nofs is-seklu 5 Sebaste kienet saret sede ta' isqof, li kien jiddependi mill-arcisqof ta' Ċesarija Marittima. Il-pellegrin Ġwann Rufus, li kiteb fis-sena 512, jagħti deskrizzjoni tal-*martyrium* ta' din il-knisja kif kien jidher sa mis-sena 451, meta gie ċcelebrat il-Konċilju ta' Kalċedonja: "Dan il-post kien kappella ta' knisja li kienet magħluqa bi grada, għaliex fiha hemm żewġ twiebet miksjin bid-deheb u l-fidda, li quddiemhom dejjem hemm lampi jixegħlu: wieħed minnhom hu dak ta' San Ġwann Battista u l-ieħor tal-profeta Elizew."

Il-qabar ta' Elizew jissemma mill-Pellegrin ta' Piacenza fis-sena 570, filwaqt li San Willibald ra l-oqbra ta' Ġwanni, Elizew u Abdija fis-sena 723. Fl-istess seklu 8 inħadmet xbiha tal-knisja fl-art mużajkata tal-knisja ta' San Stiefnu f'Umm ar-Rasas fil-Ġordanja. Imma fis-sena 808 il-kitba *Commematorium de Casis Dei* tgħid: "F'Sebaste, fejn hu midfun il-ġisem ta' San Ġwann, kien hemm qabel knisja kbira, imma issa tinsab imġarrfa. Kull ma fadal hu l-qabar tal-glorjuż Battista, li ma ġiex meqrud għal kollox."

F'dak iż-żmien l-Isqof Bažilju u l-kleru tiegħu kienu juffiċjaw fi knisja oħra, li l-fdalijiet tagħha jinsabu fil-post li fih it-tradizzjoni tqiegħed il-ħabs li fih kien maqful Ġwanni.

Il-Kruċjati rebħu l-Art Imqaddsa fl-1099, meta daħlu trionfalment f'Ġerusalem. Ftit wara huma bnew f'Sebaste raħal-fortizza, li huma semmewh *Casale Sancti Iohannes Sebaste*. Dan kien parti mill-proprjetà rjali tar-Re ta' Ġerusalem. Ftit tas-snin wara li twaqqaf ir-Renju tal-Kruċjati, l-Abbati Danjel (1106-08) sab komunità ta' reliġjużi Latini li kienu juffiċjaw il-knisja mġarrfa ta' Sebaste (Sebastopolis). Hu jikteb: "Il-qabar ta' Ġwanni l-Prekursur jinsab hawnhekk, u hemm knisja sabiħa dedikata lilu kif

ukoll monasteru għani tal-Franki.”

Fl-1142 Usamah ibn Munqidh, Emir ta' Shaizar qrib Apamea fis-Sirja, meta wasal Sebaste biex iżur lill-Gran Mastru tal-Kavallieri Templari, kiteb: “Jiena żort il-qabar ta' Yahya, iben Zakkarija - Alla jberikhom it-tnejn! - fir-raħal ta' Sebastiya qrib Nablus. Wara li waqaft nitlob, jiena dħalt fl-ispazju magħluq quddiem il-qabar. Sibb bieb nofsu mbexxaq, ftahtu u dħalt fil-knisja. Ġewwa kien hemm għaxart irġiel anzjani, u huma laqgħuni b'ospitalità.” Minn dan ir-rakkont nafu li l-qabar tal-Battista u l-knisja kienu jikkupaw sezzjonijiet separati ta' din iż-żona. Fil-fatt l-iskavi reċenti li saru fl-2008 urew

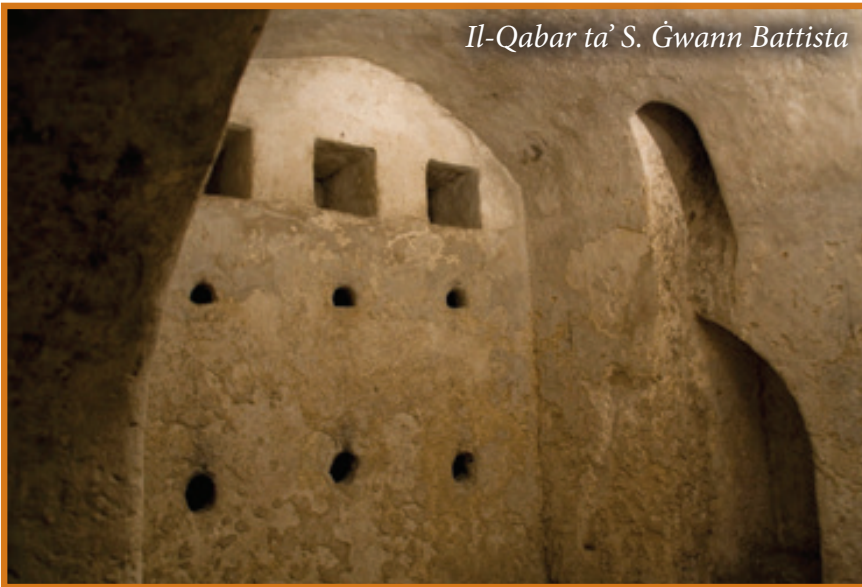
li, qabel ma nbriet il-knisja kattidrali Kruċjata, kien hemm knisja oħra Kruċjata fil-qrib. L-iskavi kixfu fdalijiet ta' fortizza imponenti, li fiha torri u taraġ forma ta' garigor, u fuq kollox kappella. Instabu wkoll xi biċċiet ta' mużajċi ta' pavimenti, li jindikaw monasteru Bizantin li seta' kien hemm maġenb il-knisja. Il-kappella għandha pjanta rettangolari, b'abside fuq il-lvant, u hi mdawra mill-fortizza, kollha mibnija minn kolonni u kapitelli tal-perjodu Ruman, li kienu parti miż-żona arkeoloġika. Ftit wara ż-żjara ta' Usamah, il-qagħda tal-knisja ta' Sebaste nbidlet radikalment, għax fl-1145, Guillaume I, Patrijarka Latin ta' Ġerusalemm, haħbar li kienu

nstabu l-fdalijiet tal-Battista u kkonċeda indulġenza ta' 40 jum lil dawk kollha li jikkontribwixxu biex tinbena knisja monumentali fuq il-qabar tiegħu. Kien f'dak iż-żmien li beda l-bini tal-kattidral Kruċjat ta' San Ġwann Battista f'Sebaste, li l-fdalijiet tiegħu għadhom weqfin sal-lum.

Il-pellegrin Teodoriku (1169-72) kiteb li parti mir-relikwi kienu vvenerati fil-knisja stess. Hu l-ewwel wiehed li jiddeskrivi t-turġien li jwasslu mill-knisja għall-qabar li jinsab fil-kripta: “Parti mid-driegħ tiegħu jinsab merfugħ hemmhakk b'qima kbira. Imma hu indifen fil-kripta, bejn il-profeti Eliżew u Abdija. Wiehed jinżel f'din il-kripta permezz ta' 35 tarġa.”

Il-Kattidral Kruċjat ta' S. Ġwann Battista, f'Sebaste

Il-Qabar ta' S. Ġwann Battista

F'Settembru 1184 Saladin deher quddiem Sebaste b'armata miegħu; imma l-Isqof irnexxielu jinnegozja ftehim ta' paċi u ta kenn lil dawk kollha li kienu daħlu fil-knisja, bil-patt li jehles lil tmenin prigunier Musulman.

Fl-1185 żar Sebaste l-Grieg Ġwanni Phocas, li jikkonferma li r-relikwi ta' Ġwanni l-Battista u tal-profeta Eliżew ma kinux għadhom fil-qabar taħt l-art: "F'nofs din il-belt hemm il-ħabs li fih ġie mixhut minħabba l-akkużi li għamel kontra Erodja, u fejn qatgħulu rasu. Dan il-ħabs jinsab taħt l-art, u tinzel għalih minn għoxrin tarġa. Fin-nofs hemm altar li jimmarka l-post fejn l-għassies qatagħlu rasu. Fuq il-lemin tal-altar hemm tebut li fih hu mħares il-ġisem ta' San Żakkarija, missier il-Prekursur. Fuq ix-xellug hemm tebut iehor, li fih hemm il-ġisem ta' ommu, Santa Elizabetta. Fil-ħitan fuq iż-żewġ naħat tal-ħabs

jistrieħu l-fdalijiet ta' ħafna qaddisin u dixxipli oħrajn tal-Prekursur. Fuq il-ħabs hemm knisja li fiha hemm żewġ twiebet minquxa fi rħam abjad. Dak fuq il-lemin fih l-irmied tal-ġisem tal-meqjum Prekursur wara li dan ġie mahruq. Fl-iehor hemm il-ġisem tal-profeta Eliżew. Fuq dan, fil-knisja, id-driegħ tax-xellug tal-Prekursur hu meqjum f'relikwarju li hu kollu kemm hu tad-deheb."

F'Lulju 1187 Sebaste ntrebhet u ġiet meqruda min-neputi ta' Saladin, Ħusam al-Din Muħammad, magħruf bħala Ibn al-Athir. Fir-rakkont ta' Imad al-Din insibu li "Ħusam al-Din waqaf Sebastiya, fejn hemm il-qabar ta' Żakkarija. Sa miż-żmien li fih il-Musulmani kienu abbandunaw dan il-qabar, il-qassisin kienu kkonvertewh fi knisja. Kien wiehed mis-santwarji ewlenin tagħhom, wiehed mill-oqbra li kienu jqimu. Huma kienu ksewh bi drappijiet, u kienu

żejnuh b'ornamenti ta' fidda u deheb, u kienu jżuruh f'pellegrinagg. Kien hemm komunità ta' rħieb residenti hemmhekk. Dawk biss li kienu jġibu offerti għonja setgħu jżuru l-post. Ħusam al-Din daħal hemmhekk u ħa pussess ta' dak kollu li sab, u ħalla biss dak li hu meħtieġ għal moskea; imbagħad hu ħalla lill-Musulmani jidħlu hemm u waqqaf *miħrab* (niċċa ta' talb tal-Musulmani) biex iduru lejha meta jsallu."

L-awtur ta' *De Expugnatione Terræ Sanctæ* jikteb li l-Musulmani heddu lill-Isqof sakemm dan urihom fejn kienu jinsabu t-teżori tal-knisja. Imbagħad nezzgħuh minn hwejġu u sawwtuh, sakemm ħallewh jitlaq qawwi u shiħ lejn Akri. Ma nafux x'gara wara mill-Isqof u l-kapitlu tal-kanoniċi. F'Diċembru 1188 il-Papa Klement III ħa lill-kanoniċi ta' Sebaste taħt il-protezzjoni tiegħu. Dawn kienu qed iservu fil-knisja ta' Nemours. Philippe Augustus għamel l-istess u bħal missieru Louis VII, ta 20 *livres* kull sena lill-knisja ta' Sebaste. Kien hemm Isqof ta' Sebaste li ħa sehem fl-elezzjoni tal-Patrijarka Soffred fl-1203. Billi d-djoċesi baqgħet f'idejn il-Musulmani, nissoponu li l-Isqof kien normalment jirrisjedi Akri. Is-suċċessjoni ta' sqfijiet ta' Sebaste tidher li waqfet fl-1268, wara l-mewt tal-amministratur Hugh de Nissun.

Wara li Saladin rebaħ ir-Renju Latin il-kattidral li kienu bnew il-Kruċjati nbidel f' moskea. L-insara tħallew bil-permess li jżuru l-qabar ta' Ġwanni l-Battista. Fl-1283 Burcardo tal-Monte Sion jiddeskrivi l-qabar bħala wiehed tar-rħam, li jixbah il-Qabar ta' Kristu, u jgħid li San Ġwann kien indifen bejn il-profeti Eliżew u Abdija. Din id-deskrizzjoni tindika li kien hemm xi edikola mibnija fuq id-daħla tal-għar li fih hemm il-qabar.

William ta' Boldensele jgħid li fl-1333 il-knisja kienet imgarrfa, imma Giacomo da Verona, li żarha fl-1335, u Nicola da Poggibonsi (1346-50) ma jgħidulniex li l-knisja kienet iggarrfet. Nicola jgħid li l-monument li fih indifen Ġwanni kien jinsab fiċ-ċentru tal-knisja, li kienet saret moskea. Jgħid ukoll li, wara li l-ġisem tal-Battista kien ġie maħruq, id-driegħ tax-xellug ta' San Ġwann kien baqa' Sebaste, mentri rasu, li kienet ġiet maqtugħa minn ġismu, kienet tinsab Lixandra, fejn Nicola nnifsu ra fil-knisja ta' San Ġwann. Jgħid li wiehed mis-swaba' ta' San Ġwann kien relikwa għand ir-Re Ugo IV ta' Ċipru. Jgħid ukoll li r-relikwi ta' Sebaste kienu mbaġħad ġew meħuda fil-monasteru Grieg ta' San Ġwann Battista (*Prodromos* = Prekursur) fuq ix-xatt tax-xmara Ġordan. Kien jeżisti relikwarju tad-deheb tas-seklu 12, li fih kien

hemm id-driegħ tal-lemin tal-Battista, u li kien meqjum fil-knisja ta' San Ġwann ta' Pera f'Kostantinopli sas-sena 1453, meta ġiet meqruda din il-belt. Dan il-famuż relikwarju fis-sena 1484 kien ingħata mis-Sultan Bazid II lill-Gran Mastru tal-Ospedaliери (Kavallieri ta' San Ġwann) f'Rodi, Pierre d'Aubusson. Kien dan il-famuż relikwarju li l-Kavallieri ġiebu magħhom Malta, fejn dam meqjum fil-Knisja Konventwali ta' San Ġwann fil-Belt Valletta sa ma telqu l-Kavallieri minn ġżiritna fl-1798 u ħaduh magħhom.

Fl-1356-66 Jean de Mandeville jikteb li l-knisja kbira kienet tinsab imgarrfa, imma parti kbira minnha kienet għadha tidher, fosthom ħafna kolonni, li kienu juru kemm il-knisja kienet sabiħa. Il-pellegrini kienu jithallew jidhlu fil-qabar, li kien jinsab f'nofs il-knisja, taħt l-art (kif għadu jidher sal-lum).

Lejn it-tmiem tas-seklu 15, Francesco Suriano ra l-qabar ta' Ġwanni, fejn daħal jitlob, f'nofs il-knisja, u ra wkoll "żewġ oqbra tar-rħam rikk, li huma forsi l-isbaħ li hemm fid-dinja. Wiehed minnhom hu fejn indifen Eliżew u l-ieħor fejn indifen il-profeta Ġoel: għalkemm il-martiroloġju jgħid li hu Abdija, imma fuq il-qabar hemm minqux l-isem Ġoel. Il-knisja hi mibnija f'forma ta' fortizza, bħall-knisja

ta' Betlehem, u fiha jgħix il-*Machademo*, jiġifieri l-Gvernatur."

Mingħajr dubju dawk l-oqbra kienu sarkofagi tar-rħam li kien ra Ġwann Phocas fl-1185; it-tieni iskrizzjoni kienet x'aktarx tirreferi mhux għal *Ioel* (Ġoel), imma kienet taqra *Io[hann]es* (Ġwanni).

Fis-seklu 16 Pantaleone d'Aveiro żar il-knisja flimkien ma' żewġ rħieb Griegi. Hu jfakkar li l-Insara lokali kienu jixegħlu lampieri maġenb it-tliet oqbra, filwaqt li l-qabar ta' Eliżew kien ta' rħam fin. Il-Kustodju tal-Art Imqaddsa Bonfaċju ta' Ragusa (Dubrovnik) isemmi l-kappella li fiha "il-qabar eleganti tal-alabastru ta' Ġwanni" fix-xaqliba tax-xlokk tal-knisja.

Pietro della Valle ttieħed minn Għarab lokali, Insara Ortodossi, biex jara l-knisja. Hu jiddiskreviha bħala "għadha wieqfa f'parti kbira tagħha, hi kbira u sabiħa; ġewwa huma urewni kappella li tinsab taħt l-art, imzejna b'koppla żgħira fl-istess knisja, eżattament bħad-Dar Imqaddsa ta' Loreto, imma biex wiehed jidhol fil-kappella jrid jinzel ħafna turġien. Din il-kappella taħt l-art kienet il-ħabs ta' San Ġwann Battista." Jidher li l-koppla fuq il-kappella kienet il-binja Musulmana li għadha tidher sal-lum fin-navata tal-knisja. Francesco Quaresimi wkoll

jiddeskrivi l-knisja u l-qabar taht l-art.

Fl-1679 Domenico Laffi ra fil-knisja “kapitelli ta’ skultura artistika”, u wkoll parti min-navata ċentrali, li hu jiddeskriviha bħala “fdalijiet ta’ koppla, li taħtha jaħsbu li kien hemm l-altar magġur, imżejjen b’kolonni tar-rħam u rappreżentazzjonijiet fil-mużajk; din illum hi maqsuma fi tnejn, bil-Griegi juffiċjaw fuq naħa u l-Musulmani fuq l-oħra.”

Il-moskea żgħira (*maqam*) mibnija fuq il-ħabs ta’ Ġwanni l-Battista tisemma minn Henry Maundrell fl-1697. Madwar l-1690-93 il-Musulman, al-Nabulusi, jfakkar li wara li wiehed jinżel fl-għar isib “gradilja żgħira ġewwa fejn jingħad li jinsabu Saidna Yahya (Ġwanni) u missieru Żakkarija.”

Fl-ewwel snin tas-seklu 19 l-abside ċentrali tal-knisja kienet għadha wieqfa, u l-forma tonda tagħha kienet ġiet impittra minn Louis de Laborde (1837). David Roberts raha fl-1839. Viżitaturi oħrajn tal-knisja kienu jinkludu E. Robinson (1838), M. De Vogüe (1860), V. Guérin (1874), l-uffiċjali tas-Survey of Western Palestine f’Lulju 1872 u Ġunju 1875, C. Clermont-Ganneau fl-1873-74 u M. Van Berchem madwar l-1890. Madwar is-sena 1892, fi żmien is-Sultan Ottoman

Abd al-Ĥamid II, il-moskea li kienet tokkupa żewġ daħliet tan-navata tan-nofsinhar tneħhiet u nbniat moskea ġdida tagħlaq iż-żewġ daħliet tal-lvant tal-knisja. Dan ix-xogħol ġab miegħu l-isfortuna li thattew il-fdalijiet tal-abside, kif ukoll xi partijiet mill-voluntas-saqaf li kienu perikolużi, imma li kienu għadhom wieqfa, kif jidher f’ritratti aktar antiki.

Camille Enlart ra l-knisja fl-1922, wara li nbniat il-moskea ġdida. Hu ddeskriva n-navata ċentrali. L-iskavi li saru madwar in-naħat tat-tramuntana u tal-lvant tal-knisja minn R.W. Hamilton juru li mhux biss il-knisja Kruċjata kienet mibnija fuq dik Bizantina, imma wkoll li l-pjanta tal-lvant li kienet saret mis-Survey of Western Palestine fl-1870 kienet eżatta.

Il-kattidral Kruċjat, li jokkupa l-pedamenti tal-knisja Bizantina li kien hemm qablu, hu mibni fuq ix-xaqliba tal-lvant tal-għolja, ftit barra mill-ħitan tal-belt Rumana, f’żona li qabel kienet iċ-ċimiterju tal-istess belt. Il-fatt li l-kattidral inbena hemmhekk fis-seklu 4 kien jiddependi mill-identifikazzjoni ta’ wiehed mill-oqbra fiċ-ċimiterju bħala l-qabar ta’ Elizew u ta’ Abdija, li fih il-ġisem ta’ Ġwanni l-Battista kien ġie midfun ukoll. Il-qabar jinsab taht in-navata ċentrali tal-knisja Kruċjata,

f’pożizzjoni li tikkorrispondi għall-ħames daħla tal-knisja. Wiehed jinżel għalih minn 21 tarġa minn kamra b’koppla ċkejna. Din il-kappella tinsab fit-tielet daħla tan-navata ċentrali, qrib żewġ sigriet tal-laring morr. Minnha tinżel għall-qabar Ruman. Il-qabar hu magħmul minn kamra b’saqaf troll u fih sitt niceċ sepolkrali li huma mqegħdin f’żewġ ringieli fuq il-ħajt tan-nofsinhar. Fir-ringiela ta’ isfel, it-tradizzjoni Kristjana tgħid li hemm il-qabar ta’ San Ġwann Battista, bejn daww tal-profeti Elizew u Abdija, filwaqt li t-tradizzjoni lokali titkellem ukoll mill-oqbra ta’ Żakkarija u Elizabetta. Il-paviment hu maħdum f’*opus sectile* (teknika artistika li fiha biċċiet jitqiegħdu flimkien fuq art jew ħajt biex jiffurmaw disinn) u jmur lura għal perjodu Bizantin (Bagatti), imma l-mod kif hu rranġat il-qabar illum imur lura għall-perjodu Kruċjat. Fil-*maqam* Musulman li jinsab fuq il-qabar (fejn hemm il-koppla) hemm fdalijiet ta’ balavostri Bizantini u fdalijiet oħrajn ta’ dekorazzjonijiet Kruċjati, li kienu parti mill-knisja Bizantina u mill-kattidral medjevali tal-Kruċjati.

Kien grazzi għall-inizjattivi ta’ finanzjamenti privati, li fl-2010, Carla Benelli, storika tal-arti, u koordinatriċi tal-proġett “Sebastia - tra passato e presente”, bl-

għajnuna tal-Associazione Pro Terra Sancta u flimkien mal-arkitett Osama Hamdan, irnexxielha twettaq proġett ta' dokumentazzjoni u ta' konservazzjoni ta' emergenza, u nvolviet f'dan il-proġett xi membri tal-komunità Palestinjana lokali, li ħadmu bħala voluntiera.

F'konferenza li hi tat f'Bir Zeit University fl-2011 hi spjegat kif giet organizzata din l-ispedizzjoni ta' restawr tal-qabar ta' San Ġwann Battista. Mill-pjanti li hejja l-arkitett Hamdan jidher ċar li l-kripta u l-qabar Ruman ġew trasformati meta nbena l-kattidral Kruċjat. Għalkemm id-daħla għall-qabar illum hi waħda, imma billi hemm bieb magħluq fi tmiem kurridur jidher li x'aktarx li kien hemm xi taraġ iehor li kien jiehu lejn il-qabar. It-tieni kamra li żdiedet mal-*maqam* x'aktarx saret fl-1892, meta l-moskea ttieħdet fuq ix-xaqliba tal-lvant tal-knisja, fejn qabel kien hemm l-abside u l-presbiterju.

Il-konkluzjoni ta' dawk l-istudju hi li, għalkemm ma nafux eżattament għalfejn il-qabar ta' San Ġwann Battista gie lokalizzat f'Sebaste, nistgħu insemmu żewġ ipotesi. L-ewwel waħda hi li d-dixxipli ta' Ġwanni riedu jharsu l-ġisem tal-qaddis, u gābuh minghand Erodja (kif jgħid l-Evangelju) f'post fejn Erodi Antipa ma kellu l-ebda poter, għax is-Samarija

kienet taħt il-kontroll dirett tar-Rumani. Dawn id-dixxipli għażlu post qaddis, fejn kienu diġà jinsabu midfunin xi profeti (Elizew u Abdija). Fis-Samarija kien hemm bosta dixxipli tal-Battista. It-tieni ipotesi hi li t-tradizzjoni lokali dejjem poġġiet maġenb il-qabar tal-Battista l-oqbra tal-ġenituri tiegħu Żakkarija u Elizabetta. Din it-tradizzjoni tissuggerixxi li forsi dan seta' kien qabar tal-familja.

Il-Knisja ta' San Ġwann Battista fil-fdalijiet arkeoloġiċi ta' Sebaste

Barra mill-kattidral ta' San Ġwann Battista fir-raħal ta' Sebaste, hemm ukoll knisja oħra, li kienet bażilika Biżantina, u li nbriet fis-seklu 5. Din il-knisja tinsab fix-xaqliba tan-nofsinhar tal-akropoli fil-parti arkeoloġika. Giet skavata minn John W. Crowfoot fl-1932. It-tradizzjoni trid li din il-knisja timmarka l-ħabs u l-post tal-martirju ta' San Ġwann Battista, u l-post li fih Erodja riedet li tindifen ir-ras tal-Battista.

Il-knisja, li tinsab imġarrfa, hi magħrufa bħala l-“Knisja tas-Sejba tar-Ras ta' San Ġwann Battista”. Hi lokalizzata fuq terrazza li tinsab eżattament fuq it-triq bil-kolonna li minnha tidhol lejn il-fdalijiet ta' Sebaste u lejn ir-raħal Palestinjan ta' Sebastiya. Il-binja giet mikxufa għall-ewwel darba minn uffiċjali tal-British

Royal Engineers, C.R. Condor u H. Kitchener, meta għamlu studju taż-żona arkeoloġika fis-snin wara l-1870. Huma hejjew ukoll pjanta u mappa ta' dawn l-antikittajiet. Mela, meta Crowfoot għamel l-iskavi arkeoloġiċi fl-1932, żbalja meta ħaseb li kien hu li kixef b'kumbinazzjoni din il-knisja fl-1931. Sadanittant esploraturi tas-seklu 19, bħal Edward Robinson, kienu ppruvaw jidentifikaw fdalijiet ta' bini Kristjan fir-rovini barra r-raħal, minħabba r-riferimenti li sabu fil-kitbiet ta' Phocas u Burcardo, imma ma rnexxielhomx.

Crowfoot haffer fiż-żona magħrufa bħala 'Aqtan ed Deir' (Artijiet tal-Monasteru). F'din iż-żona hu sab diversi hitan, biċċiet ta' pavimenti mużajkati u

ġwiebi tal-ilma, li hu identifikahom bhala fdalijiet ta' monasteru Bizantin tas-sekli 6-7. Fl-istess ġwiebi nstabu wkoll xi muniti u fuhhar ta' zmien ir-Re Kruċjat Amaury (1162-73). Crowfoot kien tal-fehma li dan il-monasteru kien jestendi ghal xi 220 metru, u li f'nofsu kien hemm din il-knisja Bizantina.

L-ewwel knisja ma nafu kważi xejn dwarha. Forsi nqerdet f'xi terremot. Imma ċert li damet tintuża ghal diversi sekli, ukoll fi zmien il-ħakma tal-Abbasidi fuq il-Palestina (750 - 969), anke meta l-knisja Bizantina ewlenija fir-raħal (li mbagħad reġgħet ġiet mibnija mill-Kruċjati bhala kattidral) kienet ilha meqruda.

Il-*Commemoratorium de Casis Dei* (c. 808) jtkellem dwar il-knisja "fuq il-ħabs ta' San Ġwann, fejn qatghulu rasu." Jgħid li hemmhekk kienu għadhom qed isiru ċerimonji mill-Isqof Bażilju u xi 25 saċerdot u rħieb li kienu jgħixu hemmhekk. Denys Pringle ssuġġerixxa

li din il-knisja Bizantinam, fil-fatt, inqerdet mill-Kaliff Ĥakim (1009-1014), il-Kaliff Fatimida fanatiku li qered ukoll il-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu fl-1009. Il-knisja reġgħet inbniet madwar it-tmiem tas-seklu 11, bl-użu ta' diversi ġebliet u kolonni mill-fdalijiet arkeoloġiċi li kienu mxerrda f'dan is-sit. L-erba' kolonni li kienu jzommu s-saqaf troll tal-knisja jmorru lura għal dan iż-żmien, kif ukoll l-aktar partijiet antiki viżibbli tal-ħitan. Hemm xi bażijiet ta' kolonni li fihom hemm minquxa slaleb ta' lewn ħamrani. Kien hemm ukoll jidhru xi affreski ta' qaddisin fix-xaqliba tal-majjistral tal-knisja, datati lejn is-sena 1080, imma dawn inqerdu minn xi fanatici Musulmani.

Fl-era Kruċjata din il-knisja Bizantina reġgħet ġiet restawrata u x'aktarx mibnija mill-ġdid. Kien f'dak il-mument li l-Kappella tas-Sejba tar-Ras tal-Battista nbriet fil-kantuniera tal-majjistral tal-knisja, kif ukoll il-kripta li hemm taħtha u li għadha teżisti. Min-navata

tal-knisja kien hemm żewġ turġien li kienu jwasslu lill-pellegrini fil-kappella li kien fiha wkoll ċirku tond tar-rħam fuq il-paviment.

B'differenza mill-Kattidral ta' San Ġwann Battista fir-raħal ta' Sebaste, bosta vjaġġaturi u pellegrini li żaru Sebaste kważi qatt ma jsemmu din il-knisja żgħira, u forsi lanqas kienu jafu bl-eżistenza tagħha. Imma għandna deskrizzjoni eċċellenti tal-knisja u tal-kripta fil-kitbiet tal-pellegrin Grieg minn Kreta Ġwann Phocas (1185): "Fiċ-ċentru tal-parti superjuri tal-belt hemm għolja, li fuqha fi żminijiet antiki kien wieqaf il-palazz ta' Erodi, fejn saret il-festa, u fejn dik it-tfajla krudila żifnet u rċeviet ir-ras qaddisa tal-Battista bhala rigal taż-żifna tagħha. Illum il-ġurnata, iżda, l-post sar monasteru Ruman (*sic.* il-kelma trid taqra Grieg). Il-knisja ta' dan il-monasteru għandha saqaf troll. Fuq ix-xellug tal-altar hemm kappella żgħira, li f'nofsha hemm medaljun (jew ċirku tond) tar-rħam, li jinsab fil-qiegħ ta' ħofra fonda li fiha kienet instabet ir-ras qaddisa tal-Prekursur, li sabuha l-anġli wara li Erodiade kienet difnitha f'dak il-post."

Vizitatur iehor kien Burcardo del Monte Sion (1283). Dan jgħidilna li f'Sebaste kien hemm żewġ knejjes iddedikati lil San Ġwann Battista. Hu jiddeskrivi l-knisja żgħira

b'dawn il-kelmiet: "Il-knisja l-oħra tinsab fuq il-ġenb tal-ġholja, fejn fl-antik kien hemm il-palazz ta' Erodi. Hemmhekk jgħixu xi rħieb Griegi, Kristjani, li laqgħuni bil-ħlewwa u tawni niekol. F'dik il-knisja dawn l-istess Griegi juru l-post li fih huma jgħidu li Ġwanni ġie maqful fil-ħabs u fejn Erodi qatagħlu rasu; jiena ngħid li din hi invenzjoni għaliex ... kulhadd jaf li Ġwanni qatgħulu rasu f'Macherunta (Machærus jew Makeronte, fil-Ġordanja, *N.d.A.*), li llum jismu Haylon." Burcard evidentement kellu raġun, għax il-post li jitkellem dwaru l-istoriku Lhudi Josephus Flavius rigward il-martirju tal-Battista hu l-fortizza ta' Machærus, fuq ix-xaqliba l-oħra tal-Baħar il-Mejjet, fil-Ġordanja. Erodi Antipas ma kellux ġurisdizzjoni fuq is-Samarija meta qatel lil Ġwanni l-Battista.

Min-navata tat-tramuntana tal-knisja tmien targiet inizzlu lill-pellegrini fil-kripta, li tinsab biss xi 2.3 metri taħt il-livell tal-knisja. Fuq il-ħitan kien hemm diversi slaleb imnaqqxin mill-pellegrini. Fis-saqaf tal-kripta kien hemm toqba li kienet miftuħa fil-paviment tal-knisja li hemm fuq il-kripta. Meta Crowfoot għamel l-iskavi u daħal fil-kripta, hu sab ukoll fdalijiet ta' qabar Bizantin fil-ħajt li jħares lejn il-lvant. Għalkemm hu ma ta l-ebda importanza lil dan il-qabar, imma nafu li dan kien il-post fejn kien instab kranju, li Ġwanni Phocas (1185) jidentifikah bħala r-ras ta' San Ġwanni Battista (Shimon

GIBSON, *The Cave of John the Baptist*, Doubleday, USA 2004).

Kienet it-tradizzjoni tas-sejba ta' dan il-kranju meqjus bħala dak tar-Ras ta' San Ġwanni Battista, u d-dedikazzjoni tal-knisja tal-martirju tiegħu f'Sebaste, li wasslet għall-istituzzjoni tal-festa tal-Martirju ta' San Ġwanni Battista fid-29 ta' Awwissu, kemm fil-Knisja Latina kif ukoll fil-Knejjes tal-Lvant.

**IL-BEATITUDNIJ IET
FL-EVANĠELJI TA'
SAN MATTEW U
SAN LUQA**

INICIŪ SANCTI EWĀGELII SECVNŪ MATHĒ

Fr Charles Buttigieg

“Henjin dawk li jgħibu l-paċi għax huma jissejhu ulied Alla” (Matthew 5:9)

“Henjin Dawk...”

Il-kelma ‘beatitudni’ ġejja mill-kelma Latina ‘beatus’ li tfisser ‘hieni’ jew ‘ferhan’ jew ‘fortunat’, fil-Ġermaniż għandna l-kelma seligpreisung. Il-kelma Griega hija ‘makarios’ u dik Ebrajka hija ‘ashre’. (ara Mt 5 u Lq 6, ara ukoll Ġw 13,7; Rum 4,6-9; 1 Kor 7,40; Gal 4, 15; 1 Tim 1,11; Tt 2,13; Ġk 1,12; 1 Pt 3,14; Apok 1,3 u 19,9 u Salm 1, 32, u 84). Għalhekk il-kelma hija rikkorenti hafna kemm fl-Antik u kemm fil-Ġdid Testament. Din il-kelma nsibuha wkoll fil-kitbiet ta’ Qumran (ara 4Q525 2 II, 1-6). Ix-xandira tas-sena tal-grazzja favur il-fqajrin, id-dgħajfin, il-persegwitati u

l-imjassrin kollha tad-dinja turi t-tama li jrid inissel Ġesù fil-bniedem.

F’Ġesù hemm it-tamiet kollha tal-foqra, emarginati, imjassrin, ta’ dawk l-‘anawim’ li emmnu u

ttamaw fil-hniena ta’ Alla; “... mur, biegh li għandek u agħtih lill-foqra.” (Lq 18:22). Dan narawh fl-istorja ta’ Lazzru l-Fqir (ara Lq 16:20-22). Naraw ukoll lil Zakkew il-Pubblikan li

jqassam ġidu lill-foqra f’Lq 19:8. Anke il-Magnificat tal-Madonna fl-Lq 1:51-53, fejn Marija tesprimi l-helsien lill-foqra: “Hu wera l-qawwa ta’ driegħu, xerred lil dawk li huma mkabbra f’qalbhom. Nizzel is-setghana minn fuq it-tron tagħhom, u għolla ċ-ċkejknin; mela b’kull ġid lil min hu bil-ġuħ u lill-għonja bagħathom ’il barra b’xejn”. Il-Madonna, ‘il-mara ‘fqira’ ta’ Jahweh’ li tafda fil-Kelma ta’ Alla. Din it-tama lill-

fqajrin narawha fuq kollox fid-diskors tal-Muntanja, bil-Ġermaniż: Bergpredigt, jew inkella l-priedka tal-muntanja f’Matthew 5:1-12 u fid-Diskors tal-Wita’ f’Lq 6:20-26. Lq 7:18-23 jagħti r-risposta ta’ Ġesù: “Morru agħtu lil Ġwanni l-aħbar ta’ dak li rajtu u smajtu: kif il-għomja qegħdin jerggħu jaraw, iz-zopop jimxu, l-imġiddmin ifiqu, it-torox jisingħu, il-mejtin iqumu u kif il-bxara t-tajba qiegħda

tixxandar lill-fqar. Hieni hu min ma jitfixkilx minhabba fija!”. Il-foqra jfittxu lil Ġesu, il-Messija tal-foqra kif naraw f’Mt 11:25 u Ġw 7:48. Infatti Ġesù jitlob mis-segwaċi tiegħu ċaħda mill-affarijiet temporali biex jircievu l-vera għana (Mt 6:24; 13:22). Anke San Pawl għandu dan il-ħsieb: “Hu li kien għani, sar fqir minhabba fikom biex jgħanikom bil-faqar tiegħu” (2 Kor 8:9).

Il-Beatitudnijiet komuni f’Matthew u f’Luqa

“Imberkin dawk li huma foqra f’qalbhom, għax għalihom hi s-saltna tas-smewwiet”. Il-foqra, bil-Grieg “ptokoi” u bl-Ebrajk “anawim”, fil-bidu fit-Testment il-Qadim kienu klassi soċjali b’konnotazzjoni ffit li xejn reliġjuż. Izda ffit ffit “foqra” bdiet tieħu sens reliġjuż. L-idea kienet li l-għani mhux inklinat li jirrikorri għand Alla għax ma jonqsu xejn, waqt li l-fqir maħqur iħares lejn Alla. Fis-Salmi l-fqir jidher bħala l-habib u l-qaddej ta’ Jahweh (ara Salm 86:1). Dawk li jbatu u jitolbu bl-umiltà huma msejħin il-foqra ta’ Jahweh. Ġie ssuġġerit li San Matthew jikkoncentra fuq klassi spiritwali (jikteb “foqra f’qalbhom”) u Luqa jikkoncentra fuq klassi soċjali (ma jsemmix “f’qalbhom”). L-idea ta’ Matthew hi li dawn in-nies iħarsu lejn Alla għax m’hemmx il-ġid li jtellifhom.

San Luqa li l-vangelu tiegħu huwa meqjus bhala l-vangelu tal-foqra, juza darba waħda l-kelma ‘penichre’ għal fqir waqt li Mark 12:42 juza ‘ptoche’ (fl-episodju tal-offerta tal-armla fqira) li Luqa jużaha għaxar darbiet mill-34 waħda li nsibu fil-Ġdid Testament.

“Imberkin l-innikktin, għax jitfarrġu.” Il-konsolazzjoni tal-innikktin hi haġa taż-żmien messjaniku (ara Izaija 51). Huma jitfarrġu għax għad ikunu mfarrġa. Hawnhekk il-verb oriġinali fil-Grieg huwa fil-futur passiv. Dan jissejjaħ skont il-Biblisti bhala it-“Theological Passive” u juri implikazzjoni divina, li l-faraġ ġej minn Alla.

“Imberkin dawk li għandhom il-ġuħ u l-għatx tas-sewwa, għax ikunu mxebbgħin.” Ġuħ jista’ jittiehed f’sens fiżiku jew ġuħ għall-kelma tal-Mulej. Mattew jispeċifika “... tas-sewwa”, jiġifieri għall-kelma tal-Mulej.

Rigward is-sugġett tat-tmaqdir f’Mattew insibu “intom” (jgħajrukom, jagħmlu għalikom, jgħidu kull deni fuqkom bil-gideb). F’Luqa huma “in-nies” li jobogħdukom, ixerrdukom, igħajrukom, ibarru isimkom bhala hazin.

Il-Beatitudnijiet l-oħra f’San Mattew

Tajjeb li ngħidu hawnhekk li l-barkiet f’Mattew huma

f’paragun mat-twissijiet li nsibu f’7;13-27 u għalhekk fid-Diskors twil tal-Muntanja; “Imberkin dawk li jhennu, għax ikollhom min ihenn għalihom.” Din il-ħniena għandha żewġ aspetti: maħfra tal-ħtija jew ħsara u ħniena.

“Imberkin dawk li qalbhom safja, għax huma jaraw ‘l Alla.” Il-qalb hija ċ-ċentru tal-ħajja spiritwali u mentali. Qalb safja jfisser kuxjenza safja. Jaraw ‘l Alla, haġa li jixtieqha min hu ġust.

“Imberkin dawk li jgħibu s-sliem, għax jissemmew ulied Alla.” L-Era Messjanika, l-era ta’ Ġesù hija l-era ta’ paċi. L-operaturi tal-paċi jissejju ulied Alla.

“Imberkin dawk li huma ppersegwitati minhabba s-sewwa, għax għalihom hi s-saltna tas-smewwiet.” Is-sewwa, bil-Grieg “dikaiosune”, kelma li tinsab seba’ darbiet f’Matthew. Tista’ tisser: l-attività divina salvifika (3,15), jew mod ta’ ħajja (5,20). Xi drabi l-kelma tista’ tirreferi għat-tnejn (Mt 6,10). Bħal Gherf 2,20, il-ħażin jippersegwita l-gust. L-insara huma ppersegwitati mhux għax jgħixu sewwa iżda għax huma nsara.

“Imberkin dawk li qalbhom ħelwa, għax jiksbu l-art.” Ta’ qalbhom ħelwa jigifieri l-‘anawim’, li waqt il-persekuzzjoni jużaw paċenzja. Jiksbu (jirtu) l-art. Fil-”Pescher” ta’ Qumran, il-gwejdin jirtu l-art, li hi l-muntanja ta’ Ġerusalem. Li taret l-art kienet mifhuma bħala haġa materjali. Wara l-idea saret aktar spiritwali, għalkemm fi żmien Kristu l-idea materjali kienet għadha teżisti.

Konkluzjoni

Żgur li dawn il-beatitudnijiet huma ċwieviet jew triqat li jwasslu għall-ferħ veru. Anke fit-tbatija, fis-sagrificċju, meta jkun mmaqdar in-nisrani jista’ isib ruħu hieni fir-rieda tal-Mulej. Dan huwa l-awgurju li jagħmlilna Ġesù nnifsu jekk aħna nimxu warajh.

Bibliografija

ALLISON, D.C., “THE STRUCTURE OF THE SERMON ON THE MOUNT”, IN *JBL* 106

(1987)423-445.

BOTTINI, G.C., *Introduzione all’Opera di Luca. Aspetti teologici*, Studium Biblicum Franciscanum Analecta 35, Jerusalem 1992.

BROOKE, G.J., *Qumran and the Jewish Jesus: Reading the New Testament in the Light of the Scrolls*, Grove Biblical Series 35, Cambridge 2005.

CONZELMANN, H., *The Theology of St. Luke*, Philadelphia (PA) 1981.

COUSLAND, J. R.C., *Messiah, the Healer of the Sick: A Study of Jesus as the Son of David in the Gospel of Matthew*, *Journal of Biblical Literature* 124/4 (2005) 768-771.

DUMAIS, M., *IL DISCORSO DELLA MONTAGNA*, TORINO 1999.

FAUSTI, S., *Una Comunità legge il Vangelo di Luca*, Bologna 2001.

F. HAUCK, ‘MAKARIOS’, IN *GRANDE LESSICO DEL NUOVO TESTAMENTO*, BRESCIA, 1999.

LEON-DUFOUR, X., *Resurrection and the Message of Easter*, New York 1975.

JOHNSON, L.K., *Gospel of Luke*, Sacra Pagina 3, Collegeville (MN) 1991.

Martini, C.M., *Il Discorso della Montagna. Meditazioni*, Milano 2006.

Mons Lawrenz Sciberras

Wiehed mill-profeti kbar u li halla nfluss qawwi mhux biss fuq il-kittieba tat-Testment il-Qadim imma wkoll fuq dawk tal-Ġdid, huwa l-profeta Elija it-Tisbi. Isem Elija li jfisser “Alla tiegħi huwa Jahweh” jidher għal mija u tlettax-il darba. Ta’ min iżid ukoll li isem dan il-profeta fost il-personaġġi tat-Testment il-Qadim huwa l-aktar imsemmi fit-Testment il-Ġdid.

Dan huwa wiehed minn dawk il-profeti li ma kitbu xejn: difatti ma hemm ebda ktieb tal-profeta Elija. Biss il-missjoni tiegħu, is-sejha tiegħu, it-tagħlim li huwa għallem il-kumbattiment li kellu mar-reġina Ġezabel, is-sejha li Elija għamel lil sieħbu Eliżew, dawn jinsabu registrati fl-ewwel u fit-tieni ktieb tas-Slaten. Iż-żewġ personaġġi prinċipali li magħhom tant thabat u ssielet Elija kienu s-sultan Aħab u martu l-pagana Ġezabel. Din tal-aħħar pagana ġejja minn pajjiż li ma kien jaf xejn dwar it-twemmin, il-festi u jum is-Sibt tal-Lhud.

L-imġiba gewwenija ta' Elija

Hemm erba' waqtiet u aspetti ta' kif Elija għex l-imġiba tiegħu minn gewwa meta ġie wiċċ imb wiċċ mal-iebes. L-ewwel, Elija fil-qadi tal-missjoni profetika tiegħu ma beża' minn ebda awtorità umana. Għalhekk kien iħossu hafna u hafna hieles li jċanfar lis-sultan Aħab; anzi fl-Istorja tas-Salvazzjoni, Elija huwa dak il-profeta mill-aqwa biex iwiddeb lis-sultan. Il-profeta tan-nar (Sir 48,1).

U biex nifhmu aktar l-ambjent ikrah u pagan li fih għex Elija huwa sewwa

li nikteb dak li tghidilna l-Kelma ta' Alla: "Izda l-għemil hażin ta' Aħab bin Għomri lill-Mulej xejn ma għoġbu: għamel aghar minn dawk kollha li kien hemm qablu. Xejn ma kien iqisha bi kbira li jagħmel huwa wkoll id-dnubiet li kien waqa' fihom Ġerobogħam bin Nebat: izzewweg lil Ġezabel bint Etbagħal, sultan tal-poplu ta' Sidon u wasal biex ta qima lil Bagħal u adurah. Lil dan għamillu wkoll artal fit-tempju li bnielu f'Samarija" (1 Slat 16,29-32).

Quddiem din l-idolatrija qawwija Elija tkellem tassew iebes mas-sultan: "Elija minn Tisbi ta' Gilgħad, qal

lil Aħab: “Daqs kemm hu ħaj il-Mulej, Alla ta’ Israel, li jien inservi quddiemu, ma jkunx hemm dawn is-snin la nida u lanqas xita, jekk mhux meta nitkellem jien.” (1 Slat 17,1).

Donnu Elija ried ifisser hekk; intom fittixtu li l-art tagħkom tkun għammiela billi poġġejtu l-allat pagani, iżda l-art se tibqa’ niexfa. Din kienet l-ewwel azzjoni qawwija ta’ Elija li jwassal il-kastigi ta’ Alla.

It-tieni theddida ġrat ħafna żmien wara meta mill-ġdid Elija iltaqa’ mas-sultan. “Hekk kif Aħab ra lil Elija qallu: Inti r-rovina ta’ Israel”. Elija wieġbu: “Jien ir-rovina ta’ Israel! iżda pjuttost int flimkien mal-familja tiegħek, u dan għaliex intom abbandunajtu l-kmandamenti ta’ Alla u qeghdin timxu fuq dawk ta’ Baal! Ħaffef, qed namarlek iġbor lil Israel fuq il-muntanja tal-Karmelu int flimkien ma erba’ mitt profeta ta’ Baal u erba’ mitt profeta ta’ Asera, li dawn jieklu minn fuq il-mejda ta’ Ġezabel” (1 Slat 18,17-19).

It-tielet darba fejn niltaqgħu ma’ Elija iċanfar bil-qawwa kollha s-sultan huwa l-kuntest tal-għalqa ta’ Nabot. Mart Aħab biex tisraq l-għalqa tad-dwieli waslet biex qaltlu biex iqum u jiekol għaliex hija Ġezragħel kienet se tagħtih l-għalqa tad-dwieli naturalment bl-ingustizzi kollha meħtieġa. Iżda meta

gara dan, l-Mulej nebbaħ lil Elija, dan mar u ltaqa’ ma’ Aħab u venvinlu sajjetta li ħarqitu: “Fejn il-klieb laqgħu demm Nabot, hemm il-klieb jilagħqu demmek ukoll.....U kompla Elija: “Fuq is-swar ta’ Ġezragħel lil Ġezabel għad jikluha l-klieb” (1 Slat 21,19-20; 23).

F’din l-okkażjoni ħareġ għad-dawl kemm il-profeta ħadha bil-qawwa kontra l-ingustizzji soċjali u dan għamlu mingħajr ebda biża’ ta’ xejn u rispettt uman.

Ir-raba’ ċanfira ta’ Elija din id-darba tmur għand is-sultan Aħazija, iben Aħab. Dan Aħazija mar jistaqsi lil Bagħal-żebub alla ta’ Ghekron biex isir jaf jekk hux se jfiq jew le mill-marda tiegħu. “U Elija qallu: ‘Dan jgħid il-Mulej: Int bghatt messagġier jistaqi lil Bagħal-żebub, alla ta’ Ghekron bħallikieku ma kienx hemm Alla f’Israel biex tistaqsuh kelmtu; għalhekk il-mitrah li nxhett fuqu ma tinzilx minnu għax se tmur żgur’. U Aħazija miet skont il-kelma tal-Mulej li qal lil Elija” (2 Slat 1,16-17a).

Din il-kwalità ta’ fiduċja tmur kollha kontra l-ewwel kmandament.

Osservazzjoni

Il-fatt li Elija kien iqis lulu nnifsu bħala l-qaddej fidil, ġenwin u leali ta’ Jahweh allura huwa akkwista dak il-kuraġġ li ma ħalliehx jiskot. Hekk Elija sar imsemmi

għall-kuraġġ, ħila u qawwa matul iż-żmien kollu li ġie wara waqt il-missjoni tiegħu. F’dan ir-rigward, Ġwanni l-Battista dejjem minħabba l-fatt li ċanfar is-sultan Erodi dwar il-pożizzjoni xejn f’postha tiegħu, jiġi mxebbah ukoll ma’ Elija. (Mk 6 ,14-15).

Sant’Ambroġ wiehed mid-dutturi tal-punent jiddedika ħafna mill-kitbiet ta’ riflessjoni dwar dawn l-imsemmija episodji ta’ Elija. U dan gara għaliex Ambroġ sab lulu nnifsu f’sitwazzjonijiet jixbhu lil dawk ta’ Elija. Ambroġ jikteb li ċ-ċanfira lis-sultan Aħab huwa ta’ eżempju tassew utli u meħtieġ; infatti fejn hemm htijiet gravi “jidher li l-qassis ma għandux jiskot milli jikkoreġi permezz ta’ ċanfira ġusta”. Wiehed hawn sewwa li jiftakar fil-parabbola ta’ “l-Għani u Lażżru” (Lq 16,19-31) speċjalment v 27.

L-ghani qatt ma ikkoreġa lil hames hutu u kien qed jiddisjaċih.

Elija għex is-solitudni spiritwali

Il-profeta Elija ma beżax fuq il-muntanja tal-Karmelu fejn ġabar lil Israel kollu flimkien mal-profeti foloz. F'dak il-waqt Elija għajjat: “Jien bqajt wahdi, bhala l-profeta tal-Mulej, waqt li l-profeta ta' Bagħal jgħoddu erba' mija u hamsin (1 Slat 18,22).

Lanqas ma għandu jkollna biza' mis-solitudni. Ta'

sikwit ahna nahsbu li meta nkunu wahidna nkunu nizbaljaw, nkunu nissieltu kontra l-imentieħen tar-riħ, u li l-opinjoni pubblika għandha raġun. Biss fir-realtà meta hemm l-għarfien profond ta' Alla u tal-volontà tiegħu, s-solitudni mhix tqila!

Matul dawn il-waqtiet ta' solitudni Elija ma beżax. Sant' Ambroġ għandu erba' kummenti tassew sbieħ għal dawk li jgħixu fil-preżenza ta' Alla. Ambroġ jitlaq mill-vers ta' Luqa 4,25 fejn jikteb

li “s-sema dam magħluq tlitt snin u sitt xhur”.

Ambroġ ifisser hekk: (a) Għal dawk perfidi kien bil-lejl, imma għal Elija kien hemm id-dawl, (b) Għal dawk ta' qalbhom iebsa, s-sema kien magħluq imma għal Elija s-sema kien miftuħ. (c) Għal dawk supervvi, kien hemm il-karestija u għaks, imma għall-profeta kien hemm l-abbundanza. (d) Elija ma seta' qatt jieħdu l-ġuħ, għaliex kienu jiġu mis-sema u jaqduh fl-ikel iċ-ċawl, u dan għaliex Elija kien magħqud mal-Mulej. (e) Mela fl-istess dlam il-ġust huwa dawl għalih stess.

Kull min qieghed jgħix fil-preżenza ta' Alla dan għandu dawl intern u ma jibżax mid-dlamijiet Għal Elija din “il-għaqda” ma tikkonsistix f'xi mument ta' pjetà jew ta' kult! Dan huwa stat ta' hajja li Elija fassalha u mmodellaha grazzi għar-rispett mimli mħabba lejn il-Mulej Alla li huwa għażel biex iservih u jaqduh bil-qalb tiegħu kollha, bir-ruħ kollha u bil-menti tiegħu kollha. L-atteggjament ta' Elija huwa wieħed shiħ ta' adorazzjoni u ta' offerta tiegħu nnifsu 'l Alla, ta' riverenza u dedikazzjoni, jġifieri ta' għotja shiħa. Elija kellu fl-intimità tiegħu dak l-atteggjament fundamentali tal-bniedem li jipprattika x-Shema Israel (Dt 6,4-7).

Adura lill-Mulej Alla tiegħek u lili biss aqdi. Dan huwa

l-atteġġjament reliġjuż fl-ogħla grad. Wieħed għalhekk irid li Alla jkun l-ewwel wieħed li jiġi adurat u moqdi: Li tkun dispost li tisma' biss lilu; taqdi b'imħabba generuża, u dan isir fil-kult u fil-liturgija u fit-tagħlim. Dan l-atteġġjament interjuri kien jinsab fil-milja tiegħu fl-intimu tal-profeta Elija.

Iż-żelu ta' Elija

Mimli kif kien bl-imħabba lejn Alla ta' missirijetu, il-profeta Elija kellu żelu mhux komuni biex ixandar u juri li hemm Alla wieħed biss! Din il-ħegġa kienet waħda mis-sinjali – karizmi – li kellu Elija, u kien għalhekk li ġie meħud is-sema fuq karru tan-nar. “Jien mimli ħegġa għall-Mulej tal-eżerċi” wieġeb Elija fuq il-Ħoreb (cf 1 Slat 19,10,14)

U dan iż-żelu li kellu l-profeta, wasslu biex xandar li Alla huwa wieħed, monoteizmu, għallem li wieħed għandu jafda biss u dejjem fih u mhux f'allat bla sens u fuq kollox insista bil-kbir kemm hija haġa kera l-ingustizzja soċjali u l-aktar meta din issir mal-fqir, mal-marid, mal-armla u ma min hu debboli. Dan kollu wasslu Elija mingħajr biża' ta' hadd u ta' xejn. Il-ktieb ta' Bin Sirak ikompli isahhaħ u jissigilla din il-verità tal-ħegġa tal-profeta: “Mbagħad qam qisu nar Elija, il-profeta u kelmtu kienet taqbad bħal ħuġġieġa” (48,1).

Elija profeta

Marcello Ghirlando

Wara r-rewwixta tal-Makkabin, il-preżenza espansiva tar-Rumani fil-Lvant Nofsani kienet aktar preżenza ta' faraġ. Mhux ta' b'xejn li l-Makkabin u mbagħad l-Asmonin ippruvaw iżommu relazzjonijiet ta' ħbiberija magħhom. Hawnhekk ta' min iżomm quddiem għajnejh dak li jikteb l-awtur sagru ta' 1 Makk 8:1: "Ġuda sema' b'isem ir-Rumani; x'qawwa militari

kellhom, u kemm kienu jgibu lil min jingibed lejhom; li kienu wkoll lesti li jaghmlu hbieb ma' dawk li jersqu lejhom, u li ghalhekk kisbu dik il-qawwa kollha....”

Interessanti ferm huwa wkoll il-ftehim bejn il-Lhud u r-Rumani f'8:22-29: “Din hi kopja tal-ittra, li naqqxu fuq twavel tal-bronż u bagħtuha Ġerusalemm biex tibqgħalhom hemmhekk b'tifkira tal-paċi u l-alleanza: ‘Jalla r-risq lir-Rumani u lill-ġens Lhudi, fuq il-baħar u fuq l-art, għal dejjem. Jalla x-xabla u l-għadu jkunu 'l bogħod minnhom. Jekk tinqala' gwerra kontra Ruma l-ewwel jew kontra l-alleati tagħhom f'artijiethom kollha, il-ġens Lhudi jgħinhom minn qalbhom skont ma jkun jitlob iż-żmien. U l-għedewwa la jagħtuhom u lanqas ifornulhom qamħ, la armi, la flus, la ġfien, skont ma jogħgob lil Ruma; u għandhom iharsu l-obbligazzjonijiet tagħhom mingħajr ma jieħdu xejn. Hekk ukoll jekk il-ġens Lhudi jkun attackat l-ewwel, ir-Rumani jgħinhom fil-ġlied minn qalbhom, skont ma ż-żmien ikun jitlob. U ma jagħtux lill-għedewwa tagħhom la qamħ, la armi, la flus, la ġfien, skont ma jogħgob lil Ruma, u jharsu dawn l-obbligazzjonijiet mingħajr ebda ingann. Hekk ir-Rumani ntrabtu mal-poplu Lhudi skont dan il-ftehim.”

Iżda kollox inbidel meta fis-sena 63 QK u minkejja r-reżistenza ta' Aristobolu II, il-Ġeneral Pompej ħabat għal Ġerusalemm bil-forza. Minn dakinhar 'il quddiem il-poplu Lhudi waqgħu taħt il-ħakma tal-Imperu Ruman; saru Provinċja jew saltna dipendenti minn Ruma li kienet tinnomina min kellu jmexxi.

Għandna eżempju ċar fil-ftuħ tal-Ġdid Testment meta nkiteb li s-sultan fil-Palestina kien Erodi l-Kbir li kien mill-Idumija. Wara s-successi li kellu meta ggverna fil-Galilija mis-sena 47 QK, is-senat Ruman għażlu bħala sultan tal-Lhud fis-sena 40 QK. Erodi, magħruf għall-binjiet u l-monumenti li halla warajh, baqa' kompletament grat lejn ir-Rumani, u minkejja li saltan b'mod vjolenti u bla skrupli u qered lill-għedewwa kollha, veri jew presunti (ara: Mt 2) halla warajh saltna relattivament stabbli, b'poplu li kien jobogħdu!

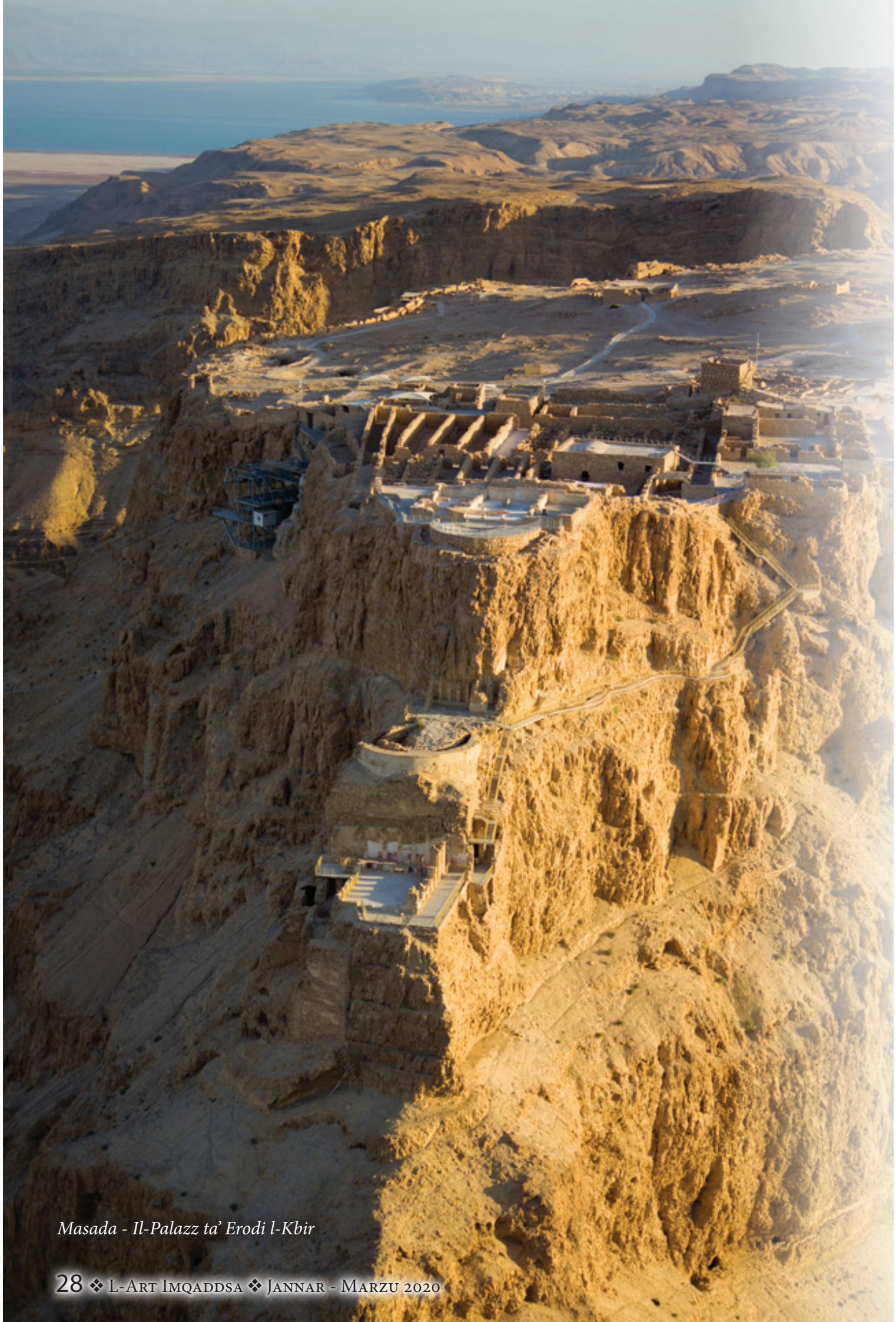
Mal-mewt tiegħu, Ruma, Awgustu neħha t-titlu ta' sultan li kellu Erodi u lil uliedu qasmilhom saltnatu fi tlieta: Erodi Arkelaws sar etnarka tal-Idumija, il-Lhudija u s-Samarija; Erodi Antipas (dak li qata' ras Ġwanni l-Battista) sar tetrarka tal-Galilija u l-Perea u Erodi Filippu sar tetrarka tal-Batanija, l-Iturija u t-Trakonija.

Arkelaws kien aghar minn missieru Erodi. Kien tirann

u l-Imperatur Awgustu, wara li ta kas għal delegazzjoni li waslitlu min-naħa tal-Lhud u s-Samaritani, neħħih fis-sena 6 WK. Minn dakinhar 'il quddiem, neħhi s-snin 41-44 WK li fiha saltan Erodi Agrippa I, kemm l-Idumija, il-Lhudija u s-Samarija, u wara s-sena 44 WK 'il bqija tas-saltna ta' Erodi l-Kbir, tmexxew direttament minn Gvernaturi Rumani.

Jidher li, minkejja talba ta' xi Lhud mal-mewt ta' Erodi l-Kbir li saltnatu tkun parti mill-Provinċja Rumana tas-Sirja, Awgustu ma riedx. Madanakollu, wara t-tneħħija ta' Arkelaws, jidher li l-Palestina tqieset bħala parti mill-Provinċja tas-Sirja, tant li diversi Gvernaturi Rumani mis-

Masada - Il-Palazz ta' Erodi l-Kbir

Sirja kienu spiss jindahlu militarment u kellhom l-aħħar kelma fuq il-Gvernaturi fil-Palestina u saħansitra fuq il-Qassisin il-Kbar. Wara t-tieni rvell tal-Lhud kontra r-Rumani bejn is-snin 133-135 WK il-Palestina giet immexxija minn gvernatur li kellu t-titlu formali ta' *legatus Augusti pro praetore provinciae Iudaea*.

Anke l-arkeologija tikkonferma li s-sede tal-Gvernatur kienet fil-belt ta' Ċesarija fuq il-baħar, mibnija minn Erodi l-Kbir. Mill-Vangeli nafu li fil-festi l-kbar Lhud kienu jtilgħu fil-palazz ta' Erodi u fil-Fortizza Antonia f'Ġerusalemm, anke dawn frott il-ħidma bennejja tal-istess Erodi l-Kbir.

Hidmet il-Ġvernaturi

It-titlu grieg *hegemon* huwa użat biex jindika l-gvernaturi Rumani tal-Palestina. Hija kelma li tfisser *gvernatur, prokonslu, legat* jew xi uffiċċjal Ruman inqas fil-grad. Il-Latin juża l-kelma *praefectos*, titlu li kien soltu jintuża għal kmandant militari fuq minn 500 sa 100 suldat. Tintuża anke l-kelma *procurator*, li tfisser uffiċċjal finanzjarju ta' provincja jew gvernatur. Meta fl-1961 instabet l-iskrizzjoni Latina f'Ċesarija fuq il-baħar, din irreferiet għal Ponzju Pilatu bħala *praefectus*. Jidher li hekk kienu jissejhu sa żmien l-Imperatur Klawdju.

Wara kellhom it-titlu ta' *procurator*.

Il-gvernaturi Rumani tal-Palestina kienu jintgħażlu mill-ordni ekwestri Ruman. Eċċezzjoni kien Feliċ, raġel li kien inheles mill-istat ta' jasar. Kienu nies ta' esperjenza amministrattiva u militari li kienu jsibu min jimbuttahom. Sa żmien l-Imperatur Klawdju kienu Taljani jew Latini. Wara kien hemm tlieta li kienu Griegi jew ta' origini mil-Lvant. Kienu jiġu magħżula u mneħħija direttament mill-Imperatur u kienu jdumu skont il-policy tal-Imperu. Fi żmien Awgustu kienu jservu fuq medja ta' tlett snin u matul l-24 sena ta' Tiberju kien hemm biss żewġ gvernaturi. Wara Tiberju kienu jdumu għal medja ta' sentejn kull wiehed.

Il-gvernaturi tal-Palestina kellhom forzi armati awżiljarji li kienu gejjin mill-popolazzjoni Griega ta'

Ċesarija u Sebaste. Kienu jitmexxew minn uffiċċjal li kien ikun ċittadin Ruman. L-armata kienet toqgħod Ċesarija u fix-xitwa kienet titla' Ġerusalemm, parti minnha bbażata fil-Fortizza Antonia, fin-naħa tat-tramuntana tat-Tempju.

L-għoti tal-piena kapitali kien dritt esklussiv tal-gvernatur Ruman u dan kien jurih billi jilbes l-uniformi militari u jzomm xabla. Kellu poter assolut fuq il-popolazzjoni li ma kenux ċittadini Rumani u dawk li kienu kellhom dritt li jiddefendu ruħhom fil-qorti u fl-appell (jiġina f'moħħna San Pawl li fl-aħħar jappella wkoll li l-każ tiegħu jinstema' Ruma, kif fil-fatt ġara). Ruma kienet iddelegat ukoll is-setgħa lill-gvernaturi li jinnominaw u jneħħu l-Qassisin il-Kbar u li jamministraw l-ilbies tal-Qassis il-Kbir. Dawn kienu setgħat li kellhom qabel Erodi l-Kbir u ibnu, Erodi

Arkelaws. Jidher li wara żmien il-gvernatur Ponzju Pilatu dawn is-setgħat ingħataw lil-legat Ruman fis-Sirja, Vitellius li halla l-amministrazzjoni tal-ilbies f'idejn il-qassisin Lhud.

Il-gvernaturi kienu l-amministraturi finanzjarji tal-provincja u kellhom id-dritt joħorġu l-muniti tagħhom; kienu jorganizzaw il-ġbir tat-taxxi bl-ġhajnuna tal-pubblikani, imqabbdin mill-istat, u l-kondutturi li kienu l-aġenti tagħhom. Xi Lhud kienu jidhlu wkoll għal dan ix-xogħol (ara: Mk 3:13-19 u Lq 19:1-10). Mhux l-ewwel darba li l-gvernaturi kienu jhaxxnu bwiethom mill-ġbir tat-taxxi biex jissupplimentaw il-paga tagħhom ta' mitt elf *sestertii*.

Ma kien faċli xejn teħodha kontra gvernatur meta kull appell kontrih kellu jiġi approvat minnu stess!

Ħa nagħtu issa harsa qasira lejn it-tliet gvernaturi Rumani fil-Palestina li jissemmew fil-ktibiet tal-Ġdid Testment.

Ponzju Pilatu

Pontius Pilatus kien il-hames prefett tal-Lhudija. Iggverna għal għaxar snin (26-36 WK) u l-ħjiel li għandna fuqu jinsab fil-kitbiet ta' Ġuzeppi Flavju, Filun ta' Lixandra, Taċitu, il-Ġdid Testment u l-iskrizzjoni misjuba f'Ċesarija fuq il-baħar fl-1961. Ismu jixhed li x'aktarx kien mir-reġjuni ta' Samnium, fl-Italja ċentrali u

ġie nominat mill-Imperatur Tiberju fi żmien meta kien permess li l-gvernaturi jieħdu l-mara magħhom (Mt 27:19). Jidher li Pilatu kien provokattiv kontra l-Lhud: dan deher fil-fatt meta fis-satra tal-lejl daħħal l-istandardi b'wiċċ l-Imperatur fil-belt ta' Ġerusalem. Nehħihom biss meta kien jidher li l-oppożizzjoni kellha twasslu biex jagħmel massakru mil-Lhud. Il-Vanġelu (Lq 13:1-2; 23:12) jista' b'xi mod jikkonferma dak li jgħidu l-istoriċi meta jgħidu li Pilatu ha l-fondi mit-teżor tat-Tempju biex jibni l-akwedott tal-ilma. Il-protesta waslet għall-qtil brutali ta' xi Galilin. Irrifjuta li jikkunsidra s-sensibilita'

religjuża tal-Lhud meta ried li l-muniti tiegħu ikollhom simboli religjużi Rumani. Meta tella' tarki tad-deheb fuq ir-residenza tiegħu f'Ġerusalemm bl-ismijiet tiegħu u ta' Tiberju, kellu jkun l-Imperatur innifsu li gieghlu jnizzilhom Ċesarija. Kellu jtemm il-karriera tiegħu fil-Lhudija wara massakru li għamel kontra s-Samaritani. Dawn ipprotestaw mal-legat Vitellius fis-Sirja li ordna li jmur Ruma. Minn hawn Ponzju Pilatu jisparixxi mix-xena.

Filun jiddeskrivi lil Pilatu bhala bniedem superv u krudil, mhux kapaci jikkontrolla r-rabja tiegħu: l-amministrazzjoni tiegħu kienet korrotta, lest li jagħti l-piena kapitali mingħajr l-ebda proċess ġuridiku. Dam fil-kariga għaliex l-Imperatur Tiberju ma kienx jagħti kas u anke minhabba l-politika tiegħu li ma jbidilx il-gvernaturi ta' spiss. Jidher li ta' dan kollu għandna rifless fir-rakkonti tal-passjoni ta' Ġesu' meta l-evangelisti jtkellmu mill-opportuniżmu tiegħu fir-relazzjoni tiegħu ma' Erodi Antipas, in-nuqqas ta' principji quddiem it-theddid tal-Lhud u l-provokazzjoni li nsinwa bil-kitba fuq is-salib ta' Ġesu' (Mt 27:11-26; Mk 15:6-15; Lq 23:13-35; Ġw 18:28 – 19:16).

Bizżejjed ngibu hawnhekk ix-xhieda li jagħtina San Matthew (27:11-26): “Ġesù

waqaf quddiem il-gvernatur; u dan staqsih: “Int is-sultan tal-Lhud?” U Ġesù wiegħbu: “Inti qieghed tghidu.” Izda meta l-qassisin il-kbar u x-xjuh bdew jakkużawh, hu ma wiegħeb xejn. Għalhekk Pilatu qallu: “M'intix tisma' kemm hwejjeg qegħdin jixhdu kontra tiegħek!” Izda hu anqas għal akkuża waħda ma wiegħeb, hekk li l-gvernatur baqa' mistagħgeb hafna. Nhar ta' festa l-gvernatur kien soltu jitlaq wieħed ħabsi, lil min iridu huma. Dik il-ħabta kellhom wieħed ħabsi magħruf, jismu Barabba. Mela kif kienu miġbura, Pilatu qalilhom: “Lil min triduni nitilqilkom, lil Barabba jew lil Ġesù li jghidulu l-Messija!” Għax hu kien jaf li kienet l-għira li gegħlithom jagħtuh lil Ġesù f'idejh. Issa waqt li kien bilqieghda fuq is-siġġu tat-tribunal, martu bagħtet tghidlu: “Qis li ma jkollokx x'taqsam ma' dan ir-raġel ġust, għax illum minhabba fih batejt hafna fil-ħolm.” Izda l-qassisin il-kbar u x-xjuh gieghlu lill-poplu jitolbuh lil Barabba u jeqirdu 'l Ġesù. Il-gvernatur, mela, raġa' staqsihom: “Lil min triduni nitilqilkom minnhom it-tnejn?” “Lil Barabba.” Qalilhom Pilatu: “U x'nagħmel b'Ġesù li jghidulu l-Messija?” Wiegħbuh ilkoll: “Sallbu!” Hu staqsihom: “Imma x'għamel ħazin?” Huma aktar bdew jghajtu u jghidu: “Sallbu!” Meta mbagħad Pilatu ra li kollox kien għal xejn, anzi

li aktarx kienet se tinqala' xi rewwixta, qabad, ħasel idejh fl-ilma quddiem il-poplu u qal: “Jien m'iniex ħati ta' dan id-demmi: dan arawh intom!” U l-poplu kollu qabeż u qal: “Demmu fuqna u fuq uliedna!” Mbagħad telqilhom lil Barabba, u lil Ġesù, wara li tah is-swat, tahulhom biex isallbuh”.

Feliċ

Antonius jew Claudius Felix huwa l-ħdax-il gvernatur Ruman; daħal flok Cumanus u x'aktar dam jiggverna xi għaxar snin, fis-sin ħamsin tal-ewwel sekl WK. Feliċ kien bniedem li kiseb il-ħelsien tiegħu minn Antonia, omm l-Imperatur Klawdju. Il-konnessjoni tiegħu mal-familja imperjali ffavorietu biex ikun il-gvernatur fil-Palestina, anke għaliex kien ġie mitlub lill-Imperatur mill-Qassis il-Kbir Ġonatan. Izzewweg tliet darbiet u skond l-istoriku Svetonju, bis-saħħa ta' waħda min-nisa tiegħu – Drusilla – thallat mad-dinastija Erodjana.

Feliċ mexxa b'politika ta' paċifikazzjoni billi ħadha qatta bla ħabel kontra l-mexxejja ta' dawki li kienu jużaw il-vjolenza u jizirgħu l-biża' fil-popolazzjoni. Kellu jehodha b'qilla kontra moviment religjuż immexxi minn Egizzjan (f'Atti 21:38 Pawlu bi zball tqies bhala dan il-profeta falz). Mat-terroristi magħrufa bhala *sicarii* Feliċ kien opportunist:

daqqa hadha kontribom u daqq'ohra nqeda bihom biex joqtlu lill-Qassis il-Kbir Ġonatan meta dan hadha pubblikament kontra l-azzjonijiet tiegħu. L-aħhar tixrid tad-demmi seħħ kontra diversi Lhud f'Ċesarija li kienu qed jehduha ma' xi Griegi-Sirjani fuq drittijiet għall-proprjeta'.

Jidher li Felic, għax dejjem kellu r-riħ fil-qala minhabba l-konnessjonijiet tiegħu mal-familja Imperjali, għamel li ried u spiss kien iebes u aħrax. Delegazzjoni Lhudija minn Ċesarija, li akkużatu quddiem l-Imperatur Neruni, ma wasslet imkien.

Dan kollu jidher xi ftit meta l-Appostlu Pawlu deher quddiem Felic; Pawlu jfahhar il-ħidma legali u l-isforz għall-paci tiegħu (Atti 21:38 u 24:2.10). Izda l-kilba għall-flus u l-opportunita' politiku tiegħu għamlu li Pawlu jibqa' taħt arrest f'Ċesarija (Atti 24:26-27).

Hekk kiteb Luqa f'Atti 24:24-27: "Ftit jiem wara għe Felic ma' martu Drusilla, li kienet Lhudija. Bagħat għal Pawlu u qagħad jisimgħu jtkellem fuq il-fidi f'Ġesu' Kristu. Pawlu beda jiddiskuti miegħu fuq il-gustizzja, fuq it-trażzin tal-passjonijiet u fuq il-gudizzju li għad irid jiġi. Felic beda jibza', u qallu: 'Għalissa mur; meta nkun nista' nibgħat għalik.' Fl-istess hin kien qieghed

jistenna lil Pawlu jagħtih xi flus; għalhekk sikwit kien jibgħat għalih u joqgħod jithaddet miegħu. Għadew sentejn, u Porċjus Festu lahaq flok Felic. Imma biex jogħgob lil-Lhud, Felic halla lil Pawlu fil-ħabs".

Porċjus Festu

Porcius Festus ha post Felic madwar is-sena 59 jew 60 WK. Kien it-tnax-il gvernatur Ruman fil-Palestina. Miet fis-sena 62 WK u warajh għe Lucceius Albinus. Anke Festu kellu jaħdem kontra dawk li kienu għajn ta' vjolenza u omicidji fil-provincja tiegħu.

Kisirha mal-qassisin tat-Tempju meta zamm ma' Erodi Agrippa II li kien għolla l-binja tal-palazz tiegħu b'veduta fuq it-Tempju u s-sagrificji li kienu jsiru fih. Meta l-qassisin għollew ħajt fit-Tempju dawn fixklu l-veduta li kellhom is-suldati Rumani u Festu ried li l-ħajt jizzarma. L-Imperatur Neruni, quddiem delegazzjoni ta' qassisin, minhabba r-reliġjożita' ta' martu Poppea, zamm mal-qassisin.

Ma tantx għandna ħjiel fuq Festu biex nagħtu gudizzju fuq kif mexxa l-Provincja imma jidher li l-iskumentizza kienet kbira u l-għatx għar-ribelljoni kontra Ruma baqa' ibaqbaq minn taħt. L-Atti tal-Appostli jagħtuna ftit ħjiel

tal-ewwel jiem ta' Festu fil-Palestina: b'rispett jitle' Ġerusalemm għand il-mexxejja Lhud (At 25:1), ried ihaffef il-proċess ta' Pawlu u jagħmlu sew (At 25:6.16). Kien fil-laqgħa ta' Erodi Agrippa II u Bereniċi ma' Festu li Pawlu jiddefendi ruħu (At 26: 1-31). Hu l-istess Pawlu li f'At 25:11-12 stqarr: "Nappella quddiem Ċesari! Mbagħad Festu, wara li tkellem mal-kunsill tiegħu qallu: 'Int appellajt għal quddiem Ġesari, u quddiem Ċesari tmur.'" Wara d-difiża tiegħu hekk kiteb Luqa f'At 26:30-31: "Mbagħad is-sultan, il-gvernatur, Bereniċi u dawk kollha li kienu bilqieghda miegħu qamu. Huma u sejrini, bdew jgħidu wiehed lill-iehor: 'Dan ir-raġel ma għamel xejn li jisthoqqlu l-mewt jew il-ktajjen.' U Agrippa qal lil Festu: 'Li ma appellax quddiem Ċesari, lil dan ir-raġel kont tista' titilqu.'"

IL-QDUSIJA FIL-KTIEB TAL-APOKALISSI

Rev Dr Martin Micallef OFMCap

Kuntrarju għall-interpretazzjoni tradizzjonali tal-Apokalissi, numru ta' studjużi jargumentaw li, il-problema ewlenija li kienu qed jaffaċjaw il-komunitajiet Insara, li għalihom inkiteb dan l-aħħar ktieb tal-Iskrittura, ma kintx il-persekuzzjoni uffiċjali min-naħa tar-Rumani,

ghalkemm xi oppressjoni 'l hawn u 'l hemm aktarx li kienet possibbli. Minflok, l-akbar theddida għall-maġġoranza tal-knejjes li għalihom jiġi indirizzat dan il-ktieb kienet it-tentazzjoni li joħolqu kompromess mal-kultura dominanti Rumana li kienet marbuta mal-kult imperjali ta' diversi allat tradizzjonali. Minhabba f'hekk, l-awtur tal-Apokalissi, identifikat bl-isem ta' Ġwanni, kien meħud fis-sema halli jara d-dinja mill-perspettiva tal-ġenna. Din il-viżjoni profetika ta' Ġwanni li fiha jara l-qaddisin fis-saltna bla tmiem ta' Alla ma sservix biss biex turi t-tama tal-knisja għall-hwejjeġ li kien għad iridu jsehhu, imma wkoll biex tati lill-komunitajiet ekkleżjali alternattiva oħra tad-dinja li s'issa kienet qed tingħata mill-perspettiva imperjali. F'dan l-artiklu ha naraw kif permezz tal-ġeneru letterarju apokalittiku, il-Ktieb tar-Rivelazzjoni, jizviluppa b'mod straordinarju t-tema tal-qdusija kemm dik ta' Alla, kif ukoll dik ta' dawk li jemmnu fih.

ALLA QADDIS

Il-ktieb tal-Apokalissi, magħruf ukoll bhala *l-Ktieb tar-Rivelazzjoni*, ma jipprezentax il-qdusija bhala xi ideal etiku, iżda pjuttost bhala l-istess l-identità u l-karattru ta' Alla. Il-Knisja hija qaddisa biss għax

hija f'relazzjoni ma' Alla li hu qaddis. L-Apokalissi jenfasizza l-qdusija ta' Alla permezz tad-dehra ta' Ġwanni li fiha ra t-tron fis-sema kif naqraw fil-kapitli 4 u 5 ta' dan il-ktieb. Wara din id-dehra, il-kumpliment tal-ktieb jesprimi l-qdusija ta' Alla permezz tal-ġudizzju tiegħu fuq id-dinja midinba u adultera. Dak Alla li issa jiġi muri fuq it-tron, huwa l-Qaddis u li l-ġudizzju tiegħu huma vera u ġusti. Mal-figura ta' Alla, l-awtur tal-Apokalissi jurina wkoll il-persuna ta' Kristu Ġesù gglorifikat, li qed jaqsam l-istess karattru tal-qdusija ta' Alla. Kristu għalhekk ikellem lill-Knisja ta' Filadelfja bhala "Il-Qaddis, il-Veru" (Apok 3:7). Huwa jidher b'dija kbira u b'dehra meħuda mill-ktieb ta' Danjel bhala gwerrier Divin li jiġġudika l-ħażin u li jiġġieled bil-ġustizzja. F'dan id-dawl, il-messaġġ tal-Apokalissi huwa wiehed ċar: ladarba Alla qieghed fuq it-tron, Ċesari mhuwiex Alla. Il-poplu ta' Alla għalhekk għandu jagħzel lil min irid jaqdi u jqim.

POPLU QADDIS

Jekk Alla hu qaddis, dan jitlob li l-poplu tiegħu wkoll ikun qaddis. Il-qdusija tal-Insara hawnhekk hija murija permezz ta' lingwaġġ u xbihat meħud mit-Testment il-Qadim u li jiġu applikati għall-Knisja bhala l-poplu l-ġdid ta'

Alla. Darbtejn, pereżempju, fl-Apokalissi l-Knisja hija identifikata bhala "saltna" u "qassisin," linwaġġ li jintuza biex jesprimi l-Patt li Alla għamel mal-poplu tiegħu kif naqraw f'Eż 19:5-6. F'dan il-Patt, il-Mulej Alla jagħzel għalih lil Israel minn fost in-nazzjonijiet l-oħra u jsejthom "nazzjon qaddis." Dan kollu issa jsehħ mhux permezz tal-ħelsien mill-jasar tal-Egittu kif ġara fit-Testment il-Qadim, iżda permezz ta' ġrajja oħra - il-ħelsin mid-dnub mixtri permezz tad-demmi ta' Kristu, il-Ħaruf tal-Għid.

Il-ktieb tal-Apokalissi jitkellem ukoll mill-Insara bhala dawk li ġew stampati bis-sigill u bl-isem ta' Alla fuq gbinhom. Dan il-ġest jissimbolizza mhux biss il-protezzjoni ta' Alla fuqhom, imma wkoll li dawn issa jappartjenu lilu biss. L-awtur jesprimi l-qdusija tal-knisja bl-użu tal-kelma "il-qaddisin" (bil-Grieg: *hagioi*), kelma li tatina t-tifsira tal-Knisja vera f'dan il-ktieb. Għall-awtur ta' dan il-ktieb, "il-qaddisin" mhumieks biss xi numru partikulari ta' individwi qaddisin jew martri meħuda minn grupp akbar ta' Nsara. Minflok, il-qaddisin huma l-Insara li baqgħu fidili, b'mod illi jistgħu jieħdu sehem mill-qdusija ta' Alla.

Filwaqt li nġhidu dan, irridu nżidu li l-ktieb tal-Apokalissi mhuwiex nieqes minn nozzjoni tar-

relazzjoni individwali ma' Alla jew mill-qdusija ta' xi individwi partikulari. Kristu Rxoxt jista' jkellem biss lil "ftit persuni" (litteralment: "ismijiet") fil-Knisja ta' Sardi "li ma tebbghux ilbieshom" (Apok 3:4). Il-Knisja

bhala Saltna ghad issaltan ma' Kristu, izda dawk l-individwi fil-komunitajiet li jemmnu jehtieg "jirbhu" sabiex jaqsmu mieghu is-Saltna tieghu. Hekk naqraw f'Apok 2:26-27 "Imbaghad lir-rebbieh, lil dak li jhares

sa l-ahhar l-opri tieghi, naghtih setgha fuq il-gnus, biex imexxihom b'xetru tal-hadid bhal min ifarrak il-bwieqi tal-fuhhar, l-istess kif jien ukoll hadt is-setgha minghand Missieri."

QDUSIJA FIL-PRATTIKA

Hafna mill-argumenti li jipprezenta l-ktieb tal-Apokalissi għandhom il-għan sabiex iġinu lill-qarrejja jirreżistu kompromess mal-qawwiet tad-dinja filwaqt li jitgħallmu jgħixu fil-fedeltà u fl-ubbidjenza lejn dak li Alla jitlob minn dawk kollha li jemmnu fih. Fil-kapitlu 2 u 3 għalhekk, insibu numru ta' messagġi profetiċi li Kristu Ġesù jagħti lill-knejjes billi jitkellem permezz tal-Ispirtu li jaf l-għemejjel ta' kull Knisja b'mod individwali.

Il-qaddisin li jirrapprezentaw il-poplu veru ta' Alla jiġu msejnin bhala dawk li "jħarsu l-precetti ta' Alla u l-fidi f'Ġesù" (Apok 14:12) u bhala dawn li se jkunu jifilhu jieqfu lill-bhima. L-awtur iquis lil dawn l-Insara bhala armata kbira ta' 144,000 mehlusa mill-Ħaruf. Dawn jiġu pprezentati bhala suldati "li ma tniġġsux man-nisa" (Apok 14:4). Hekk kif is-suldati Lhud kienu jiġu mitluba jħarsu l-purità ritwali billi jastjenu minn relazzjonijiet sesswali qabel il-gwerra, hekk il-Knisja kellha tkun nadifa sabiex tirbaħ fuq l-għedewwa tal-Ħaruf. Minbarra hekk, dawn l-Insara li kienu miexja wara l-Ħaruf, huma mitluba biex ikunu mingħajr qerq: "Minn fommhom qatt ma ħarġet gidba; bla tebgħa huma" (Apok 14:5). L-użu

tal-lingwaġġ ta' "bla tebgħa" hawn [bil-Grieg: *amomoi*], huwa misluf mil-lingwaġġ tat-Testment il-Qadim fejn insibu referenzi għall-offerti sagrifikali, u li issa jikkarakterizza l-purità morali tal-qaddisin.

Il-bżonn tal-purità tal-Knisja u l-istedina biex il-Knisja ma titniġġisx johroġ tajjeb ukoll minn espressjonijiet marbuta mal-ilbies li juża l-awtur. Hekk Kristu jordna lill-Knisja f'Sardi u jgħidilha: "F'Sardi għandek ftit uħud li ma tebbgħux ilbieshom; *huma għad jimxu miegħi lebsin l-abjad*, għax jisthoqqilhom. Hekk ukoll ir-rebbieħ, għax *ixidd fuqu ilbies abjad*; u jiena mhux talli ma nħassarlux ismu minn ktieb il-ħajja, imma nistqarrlu ismu quddiem Missieri u quddiem l-anġli tiegħu" (Apok 3:4-5). Aktar tard, imbagħad, l-awtur jara numru kbir ta' qaddisin - "dawk li ġejjin mit-taħbit il-kbir, *u l-ilbiesi tagħhom ħasluhom u bajduhom* fid-demmi tal-Ħaruf" (Apok 7:14).

Il-Knisja tiġi murija bhala għarusa verġni, imlibbsa bi hwejjeġ nodfa, ileqqu u minsuġa mill-għemejjel tajba tal-qaddisin. "Nifirħu u nithennew u nagħtuh glorja, għax wasal it-tieg tal-Ħaruf, u l-Gharusa tiegħu hejjiet ruħha, u lilha ngħata li *tilbes għazel fin* jgħammex l-għajnejn - għax l-għazel fin ifisser l-għemejjel tajba tal-qaddisin" (Apok 19:7-

8). Dawn it-testi juruna kif f'dan il-ktieb, l-ilbiesi bojod jissimbolizzaw il-karattru morali tal-Knisja.

QDUSIJA PUBBLIKA

Fid-dawl ta' dan kollu malajr nindunaw kif it-teologija ta' dan l-aħħar ktieb tal-Iskrittura hija marbuta hafna mal-kuntest soċjali li fih l-awtur kien qed jikteb. Fi żmien meta nkiteb dan il-ktieb, il-kult lill-Imperatur Ruman ma kienx sempliciment xi haġa religjuża imma att marbut mal-politika u l-ekonomija Rumana. Il-kult Ruman kien iservi ta' propaganda kbira b'mod illi kull fejn thares, kont issib messagġi minquxa fil-ġebel u l-metal bhala "aħbar tajba." Li tirrifjuta li tqim l-allat pagani, kien ifisser tradiment u ereżija għall-Imperu Ruman.

Huwa f'dan l-isfond li rridu nippruvaw nifhmu r-referenzi li l-ktieb tal-Apokalissi jagħmel għall-*bhima* li hija marbuta mal-qima tad-dinja kollha fl-Imperu Ruman. "Min hu bhall-Bhima, u min għandu hila jitqabad magħha?" (Apok 13:4). Kif kellhom l-Insara jwieġbu għall-pressjoni kontinwa tal-forza ta' Ruma? Il-ktieb tal-Apokalissi johloq barrikati jew marki bejn il-Knisja u d-dinja, bejn l-imperu u l-komunita li temmen f'Ġesù. L-awtur għalhekk iwissi lill-Insara biex joħorġu mill-Babilonja: "Ohroġu

minnha, poplu tiegħi, biex ma jkollkomx x'taqsmu magħha fi dnubietha, u biex mill-kastigi tagħha ma tiħdux sehem” (Apok 18:4). L-eżodu tagħhom ma kellux ikun ħruġ minn xi belt fiżika, iżda mill-gosti, mis-sistema tal-idolatrija u l-ingustizzja tal-imperu.

Dan kellu jsir mhux billi l-insara jirtiraw u jistaħbew go xi rokna iżda bix-xhieda tagħhom li l-ewwel u qabel kollox, kellha tikkonsisti fix-xhieda verbali għall-verità u l-qdusija ta' Alla, kif ukoll fl-ubbidjenza lejn il-kmandamenti tiegħu. Dan kellu jsir fuq l-eżempju “tax-xhieda ta' Ġesù.” Dan kien se jitlob tbatija mill-insara fuq l-eżempju ta' Ġesù li spiċċa msallab mas-salib. Ix-xhieda tal-Insara wkoll aktarx li kellha twassal għat-tixrid tad-dem. B'dan il-mod, l-insara kellhom juru li qed jipparteċipaw fir-rebħa tal-Ħaruf fuq ix-xitan. Din kienet l-isfida kbira li dawn l-Insara kellhom jagħtu bhala preżenza ta' komunità żgħira f'imperu kbir u b'saħħtu. L-awtur juri kif it-triq tal-qdusija hija t-triq tas-salib; it-triq tar-rebħa kienet tikkonsisti fit-tbatija.

BELT QADDISA

L-Apokalissi jagħtina wkoll dehra ta' Ġerusalem il-ġdida bhala xbieha tal-Knisja qaddisa. F'kuntrast mal-Knisja ta' issa kif inhi murija fil-kapitli 2 u 3 li għandha bżonn tindem mill-

għemejjel ħżiena tagħha, l-awtur ta' dan il-ktieb jippreżenta l-Knisja ideali li hi qaddisa. L-awtur jagħmel dan billi jagħmel użu mill-viżjoni ta' Eżekjel li fiha jara l-belt ta' Ġerusalem li kellha tiġi, imma b'differenza kbira.

Il-belt il-qaddisa li ra Eżekjel kienet mibnija madwar it-tempju fejn jgħammar Alla. Ġwanni iżda juri belt li “ebda tempju ma rajt fiha, għax il-Mulej hu t-tempju tagħha, Alla li jista' kollox, l-Ħaruf” (Apok 21:22). Fil-fatt, il-belt ta' Ġerusalem il-ġdida kollha, issir is-Santwarju mdawwal u mzejjen mill-preżenza ta' Alla. Kull min iġhammar fiha hu “l-qassis il-kbir” li għandu aċċess għas-santwarju; u lkoll bħal Mosè jistgħu jaraw lil Alla wiċċ imb wiċċ.

Il-purità morali hija l-marka ta' Ġerusalem il-ġdida u għalhekk hija meqjusa bhala l-kuntrarju tal-istorja ta' dnu li fired il-bniedem mill-preżenza qaddisa ta' Alla. Din il-belt hija murija wkoll bhala l-għarusa tal-Ħaruf: “U l-Belt il-qaddisa, Ġerusalem il-ġdida, rajtha niezla mis-sema mingħand Alla, imhejjija bħal għarusa mzejna għall-għarus tagħha” (Apok 21:2). Hekk ukoll naqraw f'Apok 21:9: “Imbagħad wiehed mis-seba' anġli, dawk tas-seba' bwieqi bl-aħħar seba' kastigi, ġie jkellimni u qalli: ‘Ejja nurik l-Għarusa, mart il-Ħaruf’” imzejna “bl-għemejjel tajba

tal-qaddisin” (Apok 19:8). Huma biss dawk li ħaslu lbieshom, li huma mistiedna jidhlu mill-bibien tagħha: “Hienja dawk li jaħslu lbieshom, sabiex ikollhom is-setgħa fuq is-sigra tal-ħajja u jidhlu fil-Belt mill-bibien” (Apok 22:14).

Kuntrarju għal dawn, dak kollu u dawk kollha li mhuwix ndaf, ma kinux se jithallew jidhlu quddiem il-preżenza qaddisa ta' Alla. It-twissija tal-awtur lill-qarrejja hija waħda ċara: dawk li jippersistu fil-prattika tad-dnubiet tal-‘Babilonja’ mhemmx post għalihom fil-belt il-qaddisa; minflok huma se jkollhom jaqsmu l-istess kastig imhejji għall-Babilonja! Il-viżjoni ta' Ġwanni għall-Ġerusalem il-ġdida, iżda hija xi haġa akbar minn sempliciment esklużjoni tal-ħżiena mill-qdusija tal-ġenna. Din hija stampa tal-bniedem sħiħ, dimensjoni importanti fil-qdusija. F'kuntrast ma' Babilonja l-qadima (Babel), li l-bennejja tagħha riedu jilħqu s-sema bis-saħħa tagħhom, is-sema issa kienet qed tinzel fl-art bhala rigal ta' Alla. Bl-isfond tal-istorja tal-Eden, l-awtur jiddeskrivi l-holqien ġdid bhala realtà ta' ħajja u fejqan bl-inklużjoni tax-xmara tal-ħajja u s-sigra tal-ħajja. Il-bibien tal-belt huma aktar miftuħa, u d-dija tagħha tiġbed lejha n-nazzjonijiet tad-dinja sabiex jigglorifikaw lil Alla u jimxu fid-dawl tiegħu.

Ġerusalem il-ġdida tirrivela komunità ta' bnedmin trasformati; hija tissimbolizza l-qaddisin f'għaqda sħiha ma' xulxin u ma' Alla. Fuq kolloxx, il-qaddejja ta' Alla (bil-Grieg: *douloi*) igawdu relazzjoni bla limitu ma' Alla. Dawk li jġibu fuq moħħhom l-isem ta' Alla "ebda saħta ma jkun hemm iżjed. Fiha jkollha t-tron ta' Alla u tal-Ħaruf, u l-qaddejja tiegħu jaqduh, jaraw wiċċu, u jkollhom ismu fuq ġbinhom" (Apok 22:3-4).

Ġwanni jenfasizza l-alternattivi li kellha taffaċja l-*Knisja* (bil-Grieg: *ekklesia*) fl-Asja billi jirrakkonta storja ta' żewġt

ibliet: il-belt il-qaddisa u l-belt tal-prostituta. Il-kuntrasti morali bejn dawn l-ibliet huma qawwija ħafna. Babilonja hija 'l-prostituta l-kbira' imlibbsa bl-lussu seduttiv, filwaqt li Ġerusalem hija l-għarusa safja, imzejna bil-ġustizzja u t-tjieba. It-tlellix tal-prostituta huma riżultat tal-mod kif hija tuża b'mod qarrieq dawk li huma suġġetti għaliha, filwaqt li d-dija tal-għarusa ġejjin mill-glorja ta' Alla f'nofsha. Babilonja tikkorrompi u tqarraq bin-nazzjonijiet tad-dinja, iżda in-nazzjonijiet jimxu fid-dawl ta' Ġersualemm

il-Ġdida. Babilonja l-ħażina hija mimlija b'impuritajiet u illużjoni, filwaqt li l-belt il-qaddisa u ġdida tħassar kull falsità u kull haġa li mhijiex nadifa. Babilonja l-prostituta tivvalena n-nazzjonijiet bl-inbid tal-immoralità tagħha u bl-idolatrija, filwaqt li f'Ġerusalem tas-sema tistieden lin-nazzjonijiet sabiex jixorbu mill-ilma tal-ħajja u b'hekk jitfejqu mis-sigra tal-ħajja li tikber hdejn ix-xmara.

Il-qarrejja tal-Apokolissi mela, kellhom jaffaċjaw għażla qawwija: liema belt kellha tiddermina l-alleanza tagħhom fil-preżent biex tfassal id-destin tagħhom

fil-futur? Li tkun parti mill-poplu l-qaddis ta' Alla fl-ibliet tal-Asja Rumana kien ifisser li tilbes il-karattru u tieħu fuqek il-valuri tal-belt li kellha tiġi, li hija diġà d-dar vera tagħhom.

Referenzi

1. Ara iżda Apok 2:10 – “Tibżax minn dak li se jkollok issofri; ara, id-Demonju se jixhet ‘il xi wħud minnkom fil-ħabs biex iġarrabkom, u intom tghaddu minn ghaxart ijiem ta’ taħbit.” Ara wkoll Apok 3:10 fejn naqraw: “Talli int ħarist it-tagħlim tiegħi dwar is-sabar, jiena wkoll inħares lilek mis-siegha tat-tigrib li ġejja fuq id-dinja kollha biex iġgarrab lil kull min jgħammar fl-art.”
2. Fuq dan il-punt ara David A. deSilva, *The Hope of Glory: Honor Discourse and New Testament Interpretation* (Collegeville, Minn.: Michael Glazier/Liturgical Press, 1999), 179-182. Ara wkoll G.K. Beale, *The Book of Revelation, New International Greek Testament Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 1999), 28-33.
3. Ara Wes Howard-Brook and Anthony Gwyther, *Unveiling Empire: Reading Revelation Then and Now* (Maryknoll, N.Y.: Orbis, 2001), 102-111, 115-118. Ara wkoll, David A. deSilva, “The Social Setting of the Revelation to John: Conflicts Within, Fears Without,” *Westminster Theological Journal* 54 (1992): 286-296.
4. Ara Richard Bauckham, *The Theology of the Book of Revelation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 7.
5. Ara Apok 6:5-7. Xi studjużi wrew kif ix-xena tal-kamra tat-tron ta’ Alla li nsibu fl-Apokalissi f’xebħ maç-čerimonji tal-qorti imperjali Rumana, fosthom il-preżentazzjoni ta’ kuruni tad-deheb, prostrazzjonijiet, kant ta’ innijiet. Ara David E. Aunne, “The Influence of Ruman Imperial Court Ceremonial on the Apocalypse of John,” *Biblical Research* 28 (1983): 5-26.
6. Ara Apok 1:12-16.
7. Ara Apok 19:11-16.
8. Ara Apok 1:6; 5:10.
9. Ara Apok 5:9-10. Ara wkoll, J.M. Ford, “The Priestly People of God in the Apocalypse,” *Listening* 28 (1993): 248-251.
10. Ara Apok 7:3; 14:1.
11. Ara Apok 8:3.
12. Ara Apok 14:1-5.
13. Ara Dewt 23:9-10.
14. Fuq dan il-punt ara Grant R. Osborne, *Revelation, Baker Exegetical Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Baker Academic, 2002), 787. Ara wkoll, Bauckham, *The Theology of the Book of Revelation*, 77-78. Imma ara wkoll il-pożizzjoni ta’ A.Y. Collins, *Crises and Catharsis: The Power of the Apocalypse* (Philadelphia: Westminster, 1984), 127-131.
15. Għat-tifsira ta’ dawn it-testi ara David A. deSilva, *Honor, Patronage, Kinship and Purity: Unlocking New Testament Culture* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity, 2000), 303.
16. Ara Craig R. Koester, *Revelation and the End of All Things* (Grand Rapids: Eerdmans, 2001), 195.
17. Ara Howard-Brook u Anthony Gwyther, *Unveiling Empire*, 238.
18. Ara Apok 12:17; 19:10. Ara wkoll A.A. Trites, *The New Testament Concept of Witness, Society for the New Testament Studies Monograph Series 31* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 156-164.
19. Ara Apok 6:9.
20. Ara Apok 12:11.
21. Ara Pilchan Lee, *The New Jerusalem in the Book of Revelation, Wissenschaftliche Untersuchungen zur Neuen Testament* 129 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2001), 304-305.
22. Ara Eżek 40-48.
23. Ara Elizabeth Schüssler Fiorenza, *Revelation: Vision of a Just World, Proclamation Commentaries*

(Minneapolis: Fortress, 1991),
112-113.

24. Ara Apok 21:27.

25. Ara M. Robert Mulholland,
Jr., Revelation: Holy Living in an
Unholy World (Grand Rapids:
Francis Asbury Press, 1990),
52-53, 321.

26. Ara Ġen 11:9

27. Ara Apok 21:2.10. Ara wkoll
Apok 3:12.

28. Ara Apok 22:1-2.

29. Ara Apok 21:23-26.

30. Ara Apok 17:1.4

31. Ara Apok 19:8.

32. Ara Apok 17:4; 18:9-18.

33. Ara Apok 21:11-21.

34. Ara Apok 18:3.23; 19:2.

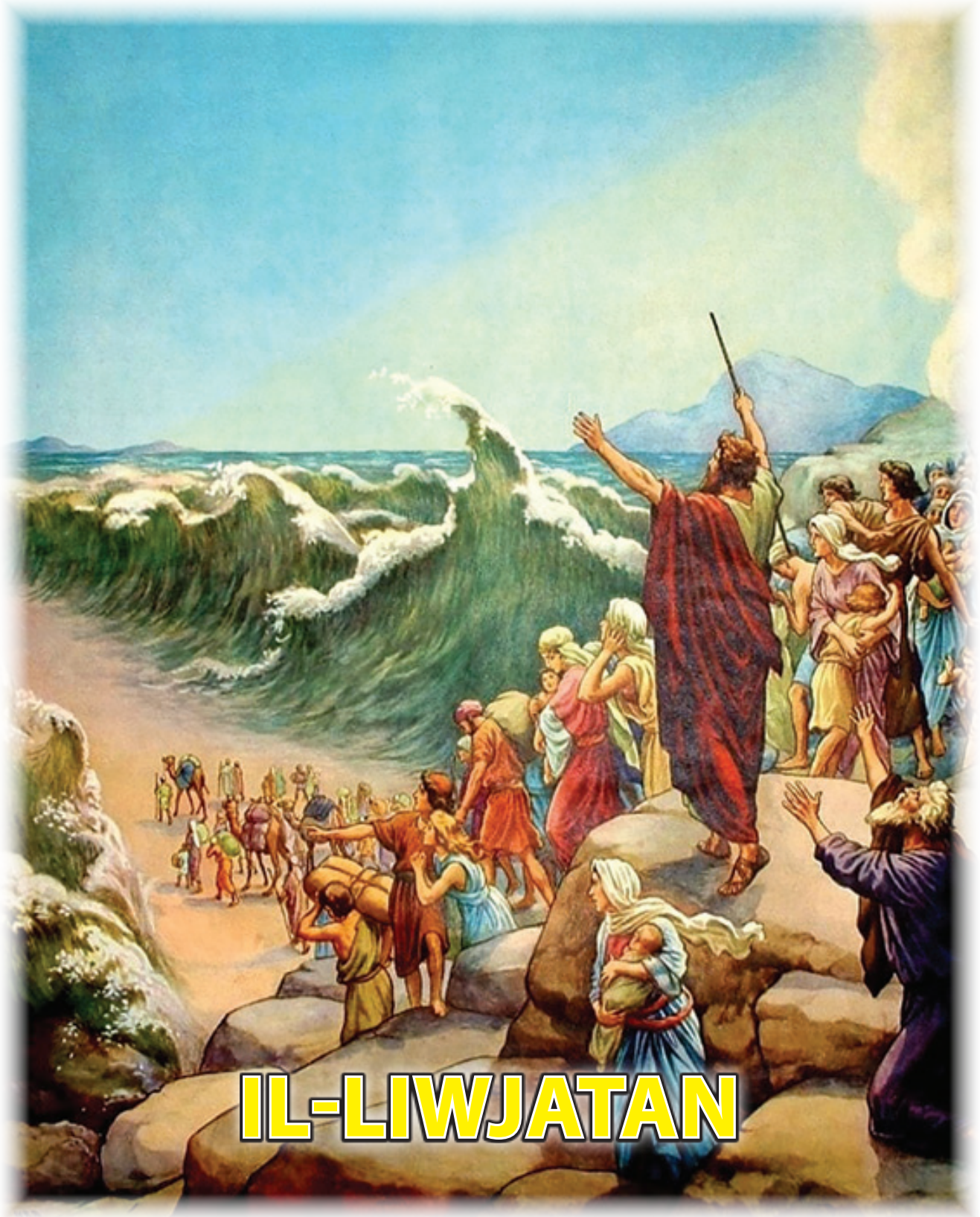
35. Ara Apok 21:24.

36. Ara Apok 17:4-5; 18:2.23.

37. Ara Apok 21:27.

38. Ara Apok 14:8; 17:2; 18:3.

39. Ara Apok 21:6; 22:1-2. Għal
lista aktar komprensiva tal-
kuntrasti bejn iż-żewġt ibliet
ara, Howard Brook u Gwyther,
Unveiling Empire, 159-160;
Bauckham, Theology, 131-132.

IL-LIWJATAN

Noel Muscat ofm

Il-profeta Isaija, fis-sezzjoni hekk imsejha “Apokalissa ta’ Isaija” (Is 24-47) jitkellem dwar dragun primordjali li hu jsejjaħlu Liwjatan: “F’dak il-jum jikkastiga l-Mulej bix-xabla qalila, kbira u qawwija tiegħu lil Liwjatan, is-serp ħafif, lil Liwjatan, is-serp j itkagħweg; joqtol id-dragun li hemm fil-baħar” (Is 27,1). Din il-figura misterjuża tissemma diversi drabi fil-Bibbja, b’tifsiriet differenti.

Fil-vers li kkwotajna Isaija jtkellem mill-qerda ta' żewġ mostri, il-Liwjatan u "d-dragon li hemm fil-baħar." Jidhru li dawn iż-żewġ mostri huma simboli tad-dizordni u l-kaos li kien hemm fl-ilmijiet ta' qabel il-ħolqien. Huma marbutin mal-Baħar, li fil-Bibbja hu dejjem simbolu tat-taħwid u ta' elementi misterjużi. Il-poplu Lhudi qatt ma kien poplu li jbaħħar, b'differenza mill-Feniċi, u għalhekk għal-Lhud il-baħar kien realtà li tbeżża.

L-istess profeta Isaija juri din il-mentalità meta jikteb: "Mhux int kont li għamilt b'cejjeċ lil Raħab, li niffidt id-Dragon? Mhux int li nixxift il-baħar, l-ilma tal-abbissi l-kbar? Mhux int li għamilt triq fl-ibħra, biex jgħaddu l-mifdija?" (Is 51,9-10). L-isem Raħab ifisser "dak li johloq it-tempesta". Hu l-mostru tal-kaos (Ġob 9,13) jew inkella hu simbolu tal-Egittu (Is 30,7). Id-Dragon jissejjah ukoll Tannîn, u hu assoċjat mas-

serpent tal-origini (Ġob 7,2) jew mal-Fargħun (Eżek 29,3). Il-Baħar, li bil-Lhudi jissejjah Yám, hu l-oċeanu primordjali (Ġob 38,8), jew anke l-Baħar tal-Qasab (Eż 14,2). L-abbiss jissejjah Tehôm, u hu riferiment għall-abbiss primordjali tal-ilmijiet f'Ġen 1,2, jew inkella l-qiegh tal-Baħar tal-Qasab li fih għerqu l-Fargħun u l-eżerċtu tiegħu (Is 63,13).

Il-fatt li dawn il-mostri jiġu meqruddin bil-vjolenza juri qabel xejn li Alla hu dak li hu s-sid tal-ħolqien. Fil-fatt, fil-mitoloġija Kanghanija u Babiloniza, dawn il-mostri huma meqruddin biex mill-kaos tkun maħluqa dinja li fiha l-bnedmin ikunu jistgħu jgħixu u jiġu mharsa. Hemm diversi siltiet fit-TQ li jtkellmu mir-rebħa divina fuq il-qawwiet tal-kaos primordjali: fuq il-Liwjatan (cf. Salm 74,14; 104,26; Ġob 3,8; 26,13), jew fuq id-Dragon (cf. Is 51,9; Salm 74,13; Ġob 7,12; Ġer 51,34).

Il-Liwjatan ġie li jissejjah Lotan fil-poeżiji ta' Ugarit

(seklju 14 q.K.), fejn jidhru wkoll l-appellattivi tieghu ta' serp li jarmi n-nar u serp jitkagħweg. Fil-Profeta Għamos id-dragun li hemm fil-baħar jiġi ppreżentat bhala serp kbir: "Jekk ihaffru f'Qiegh l-Art, minn hemm taħtafhom idi; jekk jitolgħu fis-smewwiet, minn hemm innizzilhom; jekk jinħbew fuq il-quċcata tal-Karmel, hemm infittixhom, u minn hemm naqbadhom; u jekk jinħbew minn quddiem għajnejja f'qiegh il-baħar, nordna lis-serp jigdimhom" (Għam 9,2-3).

Dawn is-simboli tal-kaos primordjali jistgħu wkoll jirreferu għall-qawwiet tad-dinja, l-aktar dawk li kienu jaħkmu fuq il-poplu ta' Israel biex jgħakksuh. Fil-Ktieb ta' Ġob insibu x-xebh bejn il-Liwjatan bhima

kbira bħall-ippopotamu, u l-kukkudrill, li hu rettili tal-biża' u li fil-Bibbja hu ta' spiss assoċjat mal-Eġittu, fejn kien jgħix bi kwantità fix-xtut tax-xmara Nil: "Hares issa lejn l-ippopotamu li jien hlaqt bħalma hlaqt lilek; ħaxix jiekol dak bħall-baqar. Izda x'saħħa għandu f'genbejh! Fil-muskoli ta' żaqqu l-qawwa tiegħu. Denbu iebes daqs iċ-ċedru, l-għeruq ta' koxxtejh mibruma. Għadmu kanen tal-bronż, u l-kustilji viereg tal-ħadid. Hu l-aqwa fost l-opri ta' Alla, min għamlu biss jista' għalih; l-gholjiet iġibulu l-għelejjel tagħhom, hemm jitliegħbu l-bhejjem selvaġġi. Hu jimtedd taħt is-siġar tas-seder, jinħeba qalb il-qasab u fl-għadajjar. Ikollu d-dell mill-weraq

tas-seder, u ż-żafzâf tal-wied idur miegħu. Jekk tfur ix-xmara ma jistaramx, lanqas jekk jogħla sax-xifer il-Ġordan. Min sa jaqbd u minn għajnejh, u min jigganċjah minn imnieħru? Xi ngħidu mbaġhad għall-kukkudrill? Se taqbd u inti b'sunnara, jew torbotlu f'ħabel ilsien u? Se tgħaddilu lenza minn imnieħru, jew tinfidlu b'ganċ ix-xedaq? Se joqgħod jittallab ħniena mingħandek, jew ifissdek bi kliem mieles? Taħseb int li jintrabat miegħek, biex joqgħodlok b'qaddej għal dejjem? Se tilgħab bih bħal għasfur, u torbtu għall-bniet iż-żgħar tiegħek? Se jiftieħmu fuq prezzu s-sajjieda, u jitqassam lill-bejjiegha? Timlielu int bil-vleġeġ ġildu, jew rasu bil-foxxni? Ipprova midd

idek fuqu; tibqa' tiftakar it-taqtigħa, u darb'oħra ma tergax" (Ġob 40,15-32).

Dawn ix-xbihat kollha tat-TQ jirreferu għal kreatura li hi simbolu ta' taħwid u ta' ribelljoni kontra Alla u konta l-ordni fil-ħolqien. Kif għidna, hu l-baħar simbolu tal-kaos primordjali, li fih jgħix dan is-serpent terribbli tal-orìgini, li jissejjah Liwjatan jew Levjatan. Hekk naqraw fis-Salm 104,25-26: "Dan il-baħar ta' kobor u wisa' bla tarf, li fih jimraħ ħut bla għadd; bhejjem żgħar u bhejjem kbar. Id-dgħajjes jimxu fuq il-mewġ tiegħu, fih jitliegħeb il-Levjatan, li int għamilt."

Għalkemm il-Bibbja tiddependi minn immaġini li kienu jinstabu fil-letteratura ta' kulturi oħrajn antiki tal-lvant nofsani, imma l-iskop tagħha hu dejjem dak li turi kif Alla hu s-sid tal-ħolqien, kif Hu jgħib ordni fil-ħolqien

biex jiproteġi lill-bniedem u lill-ħlejjaq l-oħra, u kif il-qawwiet tal-ħażen u tad-dizordni, simboleġġjati minn bhejjem bħas-serp j itkagħweg, il-kukkudrill, jew ukoll id-dragun (figura mitoloġika), jiġu mirbuħin mill-qawwa divina, anzi joqogħdu għall-ordnijiet ta' Alla.

Is-sens teoloġiku ta' dawn ix-xbihat orribbli jidher imbagħad fil-letteratura apokalittika, fejn ta' spiss insibu riferimenti għal bhejjem mitoloġiċi u draguni, li jidhru bħala strumenti tal-qawwiet infernali u djaboliċi, li jiggieldu kontra s-saltna ta' Alla. Hekk fil-kapitlu 7 tal-Profeta Danjel 7,2-3 insibu riferiment ieħor għall-bhejjem feroċi li jtilgħu mill-baħar: "Kont qiegħed inħares f'dehra li kelli bil-lejl, u ara, l-erbat irjieħ tas-sema bdew iqanqlu l-baħar

il-kbir; u mill-baħar ħargu erba' bhejjem kbar."

Fit-TĠ id-dehra tal-bhejjem tal-biża' hi evidenti fil-Ktieb tal-Apokalissi, li jiddeskrivi l-ġlieda bejn is-saltna ta' Kristu u tal-magħżulin tiegħu u l-qawwiet tal-ħażen, simboleġġjati mid-Dragun u mill-bhejjem li jaqduh, u li huma pprezentati bħala parodija djabolika tat-Trinità. L-aktar xbieha magħrufa hi dik tad-Dragun fil-kapitlu 12: "U deher sinjal kbir fis-sema: Mara, liebsa x-xemx, bil-qamar taħt riġlejha, u b'kuruna ta' tnax-il kewkba fuq rasha ... Mbagħad fis-sema deher sinjal ieħor: ara, Dragun kbir minn lewn in-nar, b'sebat irjus u għaxart iqrn, u b'seba' djademi fuq irjusu. U b'denbu kines waħda mit-tlieta tal-kwiekeb tas-sema u waddabhom lejn l-art. U d-Dragun mar qagħad quddiem il-Mara li kienet

se tiled, biex kif tiled lil binha jibilgħu” (Apok 12,1.3-4).

Id-Dragun infernali li jrid jeqred in-nisel tal-Mara hu simbolu tax-Xitan li jrid jahtaf lil Kristu u jippersegwita lill-Knisja, simboleġġjata mill-Mara li tiled it-tifel. Din ix-xbieha hi riferiment għall-istorja kollha tas-salvazzjoni, li dejjem kienet espressjoni tal-ġlieda qalila bejn Alla u l-qawwiet tal-ħażen li jridu jieqfu lill-pjan tiegħu fil-ħolqien. B’hekk anke fit-TĠ insibu żvilupp qawwi tal-figura tal-Liwjatan, is-serp primordjali, li din id-darba jieħu isem u identità:

“Mbagħad qamet gwerra fis-sema: Mikiel u l-angli tiegħu jitqabdu mad-Dragun. U d-Dragun u l-angli tiegħu tqabdu, iżda ma kellhomx ħila jegħlbu, u ma kienx hemm iżjed post għalihom fis-sema. U kien imwaddab id-Dragun il-kbir, is-Serp tal-qedem, li hu msejjaħ id-Demonju u x-Xitan, il-qarrieq tad-dinja kollha, kien imwaddab għal fuq l-art, u miegħu kienu mwaddba l-angli tiegħu. U smajt lehen qawwi fis-sema jgħid: ‘Issa giet is-salvazzjoni u l-qawwa, u s-Saltna ta’ Alla tagħna, u s-setgħa tal-Messija tiegħu, għax twaddab ’il barra dak li jixli ’l ħutna, li lejl u nhar jixlihom quddiem Alla tagħna. U huma ħargu rebbieħa fuqu permezz tad-demem tal-Ħaruf u bis-saħħa tal-kelma li xehdu, u ma għożżewx hajjithom, minkejja saħansitra l-mewt. Għalhekk ifirħu, smewwiet, u intom li tgħammru fihom. Ħażin għalikom, art u baħar, għax

fikom niżel id-Demonju, b’korla kbira fuqu, għax jaf li żmien f’it baqagħlu” (Apok 12,7-12).

Ir-realtà tal-ħażen mhijiex invenzjoni fil-Bibbja, minkejja l-fatt li l-Bibbja tuża immaġini mitoloġiċi u terribbli. Hi r-realtà tal-ġlieda biex tinzel fostna s-saltna ta’ Kristu, Dak li rebaħ lis-serp infernali fuq is-salib tiegħu, u li hu s-Sid tal-ħajja li tirbaħ il-mewt.

ĠEDDED L-ABBONAMENT TIEGHEK

L-ART **Imqaddsa**
RIVISTA BIBLIKA

TIGDID
L-ART IMQADDSA
2020

ABBONAMENT:

€10 fis-sena

€15 jew aktar Sostenitur

TOHROĠ KULL 3 XHUR

Kummissarjat tal-Art Imqaddsa

8, Triq Santa Luċija,

Valletta, VLT 1213

Malta

Tel: 2124 2254

E-mail: comalt@ofm.org.mt

www.ofm.org.mt

Kunjom _____

Isem _____

Indirizz _____
_____
_____

Kodiċi Postali _____

Qed nibgħat € _____

bħal abbonament għall-2020

Jekk irċevejt ir-Rivista b'xejn għaliex ġejt l-Art Imqaddsa mal-Frangiskani, hallas l-abbonament biex tkompli tirċiviha.

Pellegrinaġġi Franġiskani 2020

Art Imqaddsa 8 ljiem

09 - 17 Lulju

06 - 14 Awwissu

03 - 11 Settembru

Art Imqaddsa *Extra*

03 - 13 Novembru

Assisi

20 - 28 Ġunju

10 - 18 Ottubru

Ikteb jew ċempel:

Kummissarjat tal-Art Imqaddsa

8, Triq Santa Luċija,
Valletta VLT 1213, Malta

Tel: 2124 2254

E-mail: comalt@ofm.org.mt

www.ofm.org.mt